

ACADEMIA ROMÂNĂ
Școala de Studii Avansate a Academiei Române
Școala Doctorală Istorie și Arheologie

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

**Autoritatea episcopului latin în Transilvania
la sfârșitul Evului Mediu (1472-1527)**

CONDUCĂTOR DE DOCTORAT:
C.Ș. I dr. ANDEA Susana

DOCTORAND:
KOVÁCS Mihai

Cluj-Napoca
2024

Cuprins

Cuprins	1
Lista abrevierilor	3
Cuvânt înainte	4
Introducere	6
<i>Obiectivele lucrării</i>	6
<i>Sursele și istoriografia temei</i>	12
1. Posesorii autorității episcopale	24
<i>1.1. Gabriel Rangone (1472–1476)</i>	24
<i>1.2. Ladislau Geréb de Vingard (1476–1501)</i>	29
<i>1.3. Dominic Kálmáncsehi (1501-1503)</i>	39
<i>Excurs: Transferul de autoritate din 1502-1503</i>	43
<i>1.4. Nicolae Bacskai (1503-1504)</i>	45
<i>1.5. Sigismund Thurzó (1504-1506)</i>	46
<i>1.6. Administratorul Ioan de Foix și episcopul Francisc Perényi (1506-1513)</i> ...	49
<i>Excurs: Studiile universitare și construirea unei cariere ecleziastice</i>	53
<i>1.7. Francisc Várdai (1513–1524)</i>	66
<i>1.8. Ioan Gosztonyi (1524–1527)</i>	75
2. Autoritatea spirituală	82
2.1. Exercițarea prerogativelor sacramentale	82
2.1.1. Sufraganii de la Alba Iulia: modele de carieră și competențe	82
2.1.2. Episcopii și capelanii lor în viața liturgică a catedralei	94
2.2. Organizarea oficiului vicarial	98
2.2.1. Vicarii în spiritualibus: o analiză prosopografică	99
2.2.2. Personalul oficiului vicarial	112
2.3. Activitatea scaunului episcopal de judecată	121
2.3.1. Aria de competență	121

2.3.2. Instanțe superioare și subordonate	131
2.3.3. Procese judecate la Alba Iulia și Tășnad	135
2.4. Acordarea beneficiilor capitulare și relația cu clerul parohial	153
2.4.1. Episcopul și capitlul catedral	153
2.4.2. Controlul asupra clerului parohial și limitele sale	165
Excurs: Un sinod diecezan și o vizitație canonică la începutul anilor 1520	170
3. Autoritatea temporală	181
3.1. Activitatea politică și relațiile cu elita regatului	181
3.1.1. Tronul și altarul	181
3.1.2. Episcopul Transilvaniei la sfatul regal și în cadrul dietei	190
3.1.3. Rolul episcopului în viața politică a Transilvaniei. Raporturile cu voievodul, nobilimea, Universitatea Săsească și elita secuilor	197
3.2. Reședințele, domeniul și curtea	206
3.2.1. Alba Iulia – centru economic, administrativ și spațiu de reprezentare a autorității	206
3.2.2. Familiarii și iobagii episcopului, administrarea domeniilor și organizarea curții	221
3.3. Forța militară și rolul ei în lupta antiotomană	244
3.3.1. Efectiv, organizare și cheltuieli	248
3.3.2. Participarea banderului episcopal la acțiuni militare	262
3.3.3. Discurs și beneficii colaterale	270
3.4. Puterea economică	275
Concluzii	287
Izvoare și bibliografie	298
Anexe	344

Sinteza ideilor principale

Cuvinte-cheie: Practică liturgică, guvernare ecleziastică, scaunul de judecată episcopal, patronat, influență politică, curtea episcopului, venituri episcopale.

Principalul scop al tezei este reconstituirea mecanismelor și modalităților prin care episcopii latini ai Transilvaniei și-au exercitat autoritatea în societatea locală în jumătatea de secol din jurul anului 1500. Obiectivele particulare sunt exprimate sub forma unor întrebări de cercetare. Ce așteptări avea societatea locală în raport cu prelatul diecezan? Ce calități trebuiau să întrunească titularii oficiului episcopal? Pe baza căror criterii erau selectați cei mai apropiați colaboratori ai episcopilor și cum proiectau aceștia autoritatea patronului lor în mediul local? În ce măsură pot fi conturate caracteristicile și inițiativele personale ale prelaților individuali, dincolo de activitatea specializată și bine reglementată a oficiilor subordonate? Cum au evoluat relațiile dintre episcopii de la Alba Iulia și ceilalți actori sociali relevanți? Având în vedere că perioada studiată precede disoluția regatului maghiar medieval, urmată de triumful relativ rapid al ideilor Reformei, lucrarea abordează și problema responsabilității episcopilor transilvăneni pentru prăbușirea arhitecturii politico-ecleziastice medievale.

Intervalul cronologic vizat cuprinde aproximativ jumătatea de secol care a precedat bătălia de la Mohács, considerată, în general, un punct de turnură în istoria regatului medieval maghiar, structură politică ce îngloba și teritoriul episcopatului Transilvaniei. Din perspectivă ecleziastică, se poate vorbi despre o epocă a „episcopilor-mercenari”, dat fiind faptul că toți cei opt prelați ai perioadei avute în vedere, Gabriel Rangone (1472-1476), Ladislau Geréb de Vingard (1476-1501), Dominic Kálmáncsehi (1501-1503), Nicolae Bacskai (1503-1504), Sigismund Thurzó (1504-1505), Francisc Perényi (1508-1512), Francisc Várdai (1513-1524), respectiv Ioan Gosztonyi (1524-1527), au fost transferați din sau înspre alte scaune diecezane pe parcursul carierei lor, o situație relativ rar întâlnită de-a lungul perioadei precedente.

Reconstituirea realităților locale se bazează, în primul rând, pe analiza surselor scrise, documentare și epistolare deopotrivă, majoritatea inedite, acumulate odinioară de diverse instituții bisericești, magistrature urbane ori familii nobiliare. În urma eforturilor de centralizare din secolele XIX-XX, aceste tezaururi istorice au trecut în administrarea unor instituții de drept public, dintre care, în contextul de față, cele mai însemnate sunt Arhivele Naționale ale României și Ungariei, respectiv Biblioteca Națională a României. Analiza a avut în vedere și izvoarele narrative, volumele

deținute odinioară de prelați sau de membrii anturajului acestora, precum și edificiile ori alte realizări artistice care ilustrează manifestările autorității episcopale. Pentru o înțelegere optimă a contextului politico-ecclesial în care s-au încadrat realitățile transilvănene, am apelat frecvent la comparația cu situația din diecezele învecinate. Metodele statistice s-au dovedit, de asemenea, utile pentru a determina caracteristicile tipice ale persoanelor care au îndeplinit în epocă diverse funcții în administrația diecezană.

Eforturile de editare a surselor au debutat încă din secolul al XVIII-lea, iar la finalul veacului următor canonicul Antal Beke (1838-1913) a întreprins prelucrarea sistematică a arhivei capitlului catedral din Alba Iulia, principalul tezaur arhivistic din perspectiva acestei cercetări. O primă monografie a diecezei medievale, redactată în jurul anului 1900 de același Antal Beke, a rămas în manuscris. De altfel, această epocă a pozitivismului istoriografic părea să reprezinte un început promițător pentru reconstituirea trecutului instituțiilor diecezane transilvănene. Atunci au fost publicate mai multe lucrări fundamentale, dintre care se remarcă seria de biografii a lui János Temesváry (1857-1936), apărută în 1922. În paralel, au continuat eforturile de descoperire și editare a surselor relevante. Totuși, în deceniile următoare, interesul față de subiect a scăzut, fiind inhibat de factori precum lipsa specialiștilor în mediul ecclesial, îndreptarea istoricilor laici spre subiecte de istorie economică și socială, ori etatizarea unei părți a colecțiilor administrate anterior de instituții bisericești. Preocuparea față de istoria bisericii medievale din Transilvania a renăscut după anul 2000, în primul rând datorită unei generații de specialiști care a avut posibilitatea de a studia la universități din Europa Occidentală și America de Nord, racordându-se, astfel, la abordările istoriografice actuale. Aici trebuie menționată teza de doctorat a lui Adinel Dincă (n. 1976), publicată în 2018, o remarcabilă sinteză care plasează instituția episcopală din Transilvania secolelor XI-XIV în contextul întregii biserici latine din epocă. În ceea ce privește epoca studiată, numeroase contribuții recente au facilitat o mai bună înțelegere a modului în care au funcționat instituțiile regatului medieval maghiar, însă până în prezent, nu există nicio sinteză privind episcopatul latin al Transilvaniei în Evul Mediu târziu. Lucrarea de față reprezintă un prim demers menit să elimine această lacună istoriografică.

Primul capitol propune opt schițe biografice ale posesorilor autorității episcopale, sintetizând, în cazul fiecăruia, datele privitoare la originea, studiile, cariera anterioară, procedura de alegere, confirmarea pontificală și consacrarea sa. De asemenea, scurtele reconstituiri biografice prezintă succint activitatea politică, principalele măsuri de guvernare ecclesială

relațiile cu alte instituții bisericești, precum și preocupările culturale ale episcopilor transilvăneni. Capitolul contribuie la actualizarea biografiilor precedente, majoritatea cu o vechime de peste un secol, și la mai buna înțelegere a abordărilor tematice din următoarele părți ale lucrării. O privire generală asupra celor opt subcapitole facilitează, pe de o parte, creionarea unui profil cultural al prelaților din epocă, iar, pe de altă parte, identificarea caracteristicilor individuale ale fiecărui episcop în parte.

Sintetizând informațiile biografice, se observă că majoritatea episcopilor din epocă aveau origini nobiliare și frecventaseră cursurile universitare, fără a obține, însă, vreun grad academic. Totuși, trebuie remarcat faptul că nici apartenența la nobilime, nici studiile universitare nu reprezentau condiții exclusive în vederea accesului la scaunul episcopal. Hotărâtoare din acest punct de vedere era rețeaua de relații de la curtea regală, cultivată în mod consecvent de cei care își propuneau să acceadă la treapta superioară a ierarhiei ecleziastice, după cum arată exemplul bine documentat al lui Francisc Várdai. În timpul studiilor sale la Bologna și Padova – nu însă și la Roma, așa cum s-a crezut până acum în literatura de specialitate – viitorul episcop i-a trimis tatălui său mai multe scrisori în care îi cerea, printre altele, să împartă felurite daruri și să-l recomande regelui și prelaților din anturajul acestuia. Studiile universitare confereau viitorilor lideri ecleziastici un capital cultural și social semnificativ. De altfel, înainte de a accede la un scaun diecezan, candidații îndeplineau, timp de mai mulți ani, diverse slujbe la curtea regală, fiind remunerați cu beneficii ecleziastice minore. Excepții în acest sens erau prelații proveniți din familii deosebit de influente, precum Ladislau Geréb, verișorul regelui Matia, sau Francisc Perényi, fiul palatinului Ungariei.

Metafora căsniciei indisolubile dintre episcop și dieceza sa își pierduse actualitatea în jurul anului 1500. După cum arătam mai sus, niciunul dintre diecezani transilvăneni ai epocii nu și-a petrecut întreaga „carieră episcopală” la Alba Iulia. Analiza frecvențelor transferuri ale prelaților în diverse demnități ecleziastice a permis precizarea prestigiului și importanței de care se bucura dieceza transilvăneană în rândul bisericilor episcopale din Regatul Ungariei. Scaunul de la Alba Iulia se situa pe locurile 6-7 în ierarhia celor paisprezece dieceze de pe teritoriile aflate sub autoritatea coroanei Sfântului Ștefan. Investigarea momentelor de transfer al autorității a făcut posibil și unele rectificări punctuale în arhontologia diecezană. În primul rând, se remarcă faptul că prelații care obțineau un beneficiu superior încercau să păstreze pentru o perioadă și controlul asupra vechii dieceze, cu scopul de a-și asigura poziția și de a-și maximiza veniturile. În al doilea

rând, s-a dovedit că Leonello Pio da Carpi, priorul franciscan de Vicenza, nu a fost desemnat de pontiful roman în fruntea diecezei transilvănene, așa cum s-a crezut în istoriografia anterioară. Sursa confuziei pare să fi fost o lectură eronată dintr-o ediție realizată în secolul al XVIII-lea.

Cea de-a doua unitate tematică explorează exercitarea autorității spirituale. Oarecum paradoxal, aspectele liturgice și sacramentale au beneficiat de mult mai puțină atenție decât activitatea politică și culturală a prelaților, ori evoluția domeniilor ecleziastice, fapt explicabil prin parcimonia surselor. Unele dintre prerogativele spirituale erau asumate personal de prelați, iar altele erau încredințate unor locțiitori specializați, vicarii *in pontificalibus* (numiți și sufragani sau episcopi auxiliari) și *in spiritualibus* (cunoscuți în limbajul colocvial ca vicari). Aceștia întrețineau ficțiunea prezenței permanente a episcopului, asigurând, de asemenea, competențele necesare exercitării complexului oficiu diecezan. Autoritatea prelatului în raport cu vicarii săi era asigurată de faptul că putea interveni în orice chestiune, îi putea schimba oricând din funcție. În plus, perspectivele de carieră ale sufraganiilor și vicarilor nu includeau accesul la demnitatea episcopală.

Dat fiind că mulți dintre episcopii diecezani nu își asumau treptele superioare ale sacramentului preoției, sufragantul avea un rol deosebit de important în viața liturgică și spirituală a reședinței diecezane. Cele mai multe surse păstrate îi surprind pe auxiliari acordând indulgențe, hirotonind preoți sau sfințind biserici și capele. Pe baza puținelor mărturii disponibile, se pare că în procesul de selecție a sufraganiilor erau avute în vedere criteriile precum experiența pastorală și viața pioasă. Funcția de sufragant oferea un prestigiu social semnificativ și adesea un loc în capitulul catedral, însă nu și posibilitatea de a accede la treapta ierarhică superioară. Cea mai bine documentată biografie a unui sufragant din jurul anului 1500 îi aparține lui Dionisie din Gilău și poate fi rezumată în felul următor: experiență pastorală dobândită pe domeniile episcopale, bunul renume al unei vieți pioase, încrederea episcopului diecezan, materializată prin dobândirea unei poziții importante în capitol și – în fine – retragerea la o mănăstire în urma unui conflict cu prelatul.

Analiza vieții liturgice s-a oprit și asupra capelanilor episcopali. La curtea de la Alba Iulia activau simultan mai mulți capelani, surprinși de puținele surse disponibile în calitate de oameni de mărturie ai capitolului sau cumpărând diverse lucruri necesare pentru liturghiile episcopale. Deși adesea nehirotoniți, episcopii înșiși se implicau adesea personal în reglementarea vieții liturgice și sacramentale din dieceză. Datele privitoare la activitatea liturgică și pastorală a prelaților și a locțiitorilor lor, numeroasele hirotoniri și indulgențe cunoscute, arată că funcția lor sacramentală se bucura de un prestigiu neștirbit și în anii care au precedat Reforma.

Atribuțiile judecătorești și administrative ale episcopilor au fost exercitate de vicarii *in spiritualibus*, specialiști ai dreptului canonic, cei mai mulți având competențe atestate de dobândirea titlului doctoral la prestigioasele universități ale Italiei. Dincolo de anumite observații punctuale asupra arhontologiei celor două vicariate diecezane, de la Alba Iulia și Tășnad, cercetarea a relevat faptul că titlul de doctor în dreptul canonic, o condiție aproape generală de acces la funcția vicarială (81,81% la Alba Iulia și 50% la Tășnad), facilita în mod semnificativ și obținerea unui beneficiu în capitlul catedral. În situația în care oficiul era vacant, ori vicarul nu era prezent la reședința sa, atribuțiile sale erau îndeplinite de un surogat cu anumite cunoștințe de drept canonic, recrutat la Alba Iulia dintre membrii capitlului, iar la Tășnad dintre rectorii altarelor bisericii parohiale. La fel ca în cazul sufraganilor, originea socială și geografică nu a contat în procesul de selecție a vicarilor și surogaților.

Analiza documentelor emise de cele două oficii vicariale a adus la lumină unele detalii privitoare la organizarea cancelariilor care funcționau în cadrul acestora. Notarul, funcționar superior, cu o educație de bună factură și o remunerație consistentă, era secondat de unul sau mai mulți scribi. Apariția timpurie a unui sigiliu instituțional al vicariatului de Tășnad, cu aproape un secol înaintea celui de la Alba Iulia, poate fi explicată prin faptul că, asemenea locurilor de adevăritare, acest vicariat foraneu autentifica ocazional anumite acte de drept privat.

Deși anumite competențe ale sale au fost intens contestate în perioada studiată, legitimitatea existenței tribunalului diecezan nu a fost niciodată pusă sub semnul întrebării. Numeroasele procese judecate de vicarii episcopali, care acoperă întregul spectru rezervat jurisdicției canonice, arată că scaunul diecezan de judecată și-a păstrat relevanța, proiectând cu succes autoritatea episcopului în societatea locală.

Relația dintre episcop, capitlul catedral și clerul diecezan a făcut, de asemenea, obiectul analizei. Dacă prelații au cedat aproape în întregime competențele judecătorești vicarilor, ei și-au rezervat dreptul de a numi canonicii și de a confirma parohii propuși de stăpânii locali de pământ, posesori ai dreptului de patronat. Atribuirea prebendelor canonice reprezenta o modalitate de remunerare a slujitorilor credincioși de la curtea episcopală, respectiv un mijloc de control asupra capitlului. Analiza unei liste complete a canonicilor din 1519 a relevat faptul că peste jumătate dintre membrii capitlului de la Alba Iulia își dobândiseră beneficiile datorită relațiilor cu prelații diecezani. Limitat de dreptul de patronat al nobilimii locale și al comunităților urbane, controlul ierarhic asupra clerului parohial era asigurat prin procedura de confirmare, convocarea periodică

la sinoadele diecezane și organizarea vizitațiilor canonice. Instrucțiunile emise de vicarul Paul din Turda pentru o vizitație din anul 1522, o sursă recent descoperită, rară în arealul geografic studiat, arată că autoritatea diecezană se interesa îndeaproape de disciplina și moralitatea clerului, precum și de viața religioasă a laicilor.

Cel de-al treilea capitol, dedicat manifestărilor autorității episcopale în sfera seculară, debutează cu o discuție privitoare la influența politică a prelaților transilvăneni. În primul rând, am ilustrat interdependența dintre tronul regal și catedra episcopală, arătând că drumul spre scaunul diecezan ducea aproape întotdeauna printr-o slujbă la curtea regală. În virtutea funcției lor, episcopii aveau dreptul de a participa la reuniunile sfatului regal. Unii dintre ei, precum Gabriel Rangone, Ladislau Geréb sau Francisc Várdai, au fost prezenți deseori în anturajul suveranilor, dobândind o influență semnificativă asupra deciziilor majore din regat. Pentru a-și spori puterea politică, episcopii aflați la curte încheiau alianțe cu alți membri ai sfatului regal, prelați și baroni laici deopotrivă. Un bun exemplu în acest sens este Francisc Várdai, care în 1518-1519 a făcut parte din confederația condusă de Ștefan Báthori, căpitanul Părților Inferioare, și Ioan Szapolyai, voievodul Transilvaniei. În 1522 a aderat la o ligă îndreptată împotriva lui Báthori, devenit între timp palatinul regatului și loțiitorul regelui Ludovic al II-lea, încercând să-l atragă și pe Szapolyai în aceasta.

La fel ca în veacurile anterioare, relațiile dintre episcop și principalul reprezentant al autorității laice pe plan local, voievodul, au fost caracterizate, în general, de o strânsă colaborare. Cercetarea a adus la lumină câteva episoade mai puțin cunoscute de implicare a prelaților în organizarea congregațiilor provinciale, precum și unele conflicte dintre familiarii principalilor demnitari ai provinciei.

Legăturile personale și instituționale dintre curtea episcopală și elita sașilor transilvăneni au rămas funcționale până la finalul perioadei studiate, în ciuda unor neînțelegeri punctuale de natură pecuniară. În ajunul Reformei, relația dintre episcopat și sași nu se deteriorase în mod semnificativ în raport cu situația din secolele XIII–XIV.

Autoritatea episcopului a fost ilustrată și prin eforturile de dezvoltare a principalei sale reședințe. În timp ce era un centru ecleziastic și administrativ important, cu construcții somptuoase patronate de elita ecleziastică locală, importanța economică a orașului Alba Iulia a rămas limitată, din pricina unor factori precum prezența unui stăpân de pământ și interesul acestuia de a menține dependența locuitorilor, lipsa privilegiilor regale și concurența așezărilor urbane din

mediul săsesc. Pe lângă Alba Iulia, Gilăul și Tășnadul, centrele celorlalte două mari domenii episcopale, vor fi avut, la rândul lor, un rol important în reprezentarea autorității, însă pentru a reconstitui imaginea palatelor episcopale de aici în jurul anului 1500 este nevoie de cercetări suplimentare.

În aceste trei reședințe își desfășurau activitatea provizorii, principalii agenți ai autorității episcopale. Responsabili de aspectele economice ale guvernării diecezane, ei erau considerați cei mai apropiați colaboratori ai prelaților. Aveau o corespondență regulată cu patronul, făceau parte din cercul principalilor sfetnici ai acestuia. Pe de altă parte, oficiul lor avea un caracter personal, provizorii au fost aproape mereu schimbați odată cu sosirea unui nou episcop. „Portretul robot” al administratorului domeniilor și veniturilor episcopale de pe la 1500 include statutul nobiliar, educația literată, arareori obținută în mediul universitar, și, desigur, loialitatea față de episcop. Spre deosebire de sufragani și vicari, cei mai mulți dintre provizori erau laici. Dacă unii puteau obține venituri consistente și chiar un loc în capitol ca răsplată pentru slujbele lor credincioase, cei considerați infideli puteau sfârși în temniță, fiind obligați la plata unor despăgubiri uriașe, după cum arată cazul fraților Toma și Andrei Szentmihályi, destituiți și aspru pedepsiți de Francisc Várdai în 1524. Atunci când episcopul considera necesar, administrarea tuturor veniturilor episcopale era încredințată unui guvernator, căruia îi erau subordonați provizorii celor trei mari domenii.

La curțile episcopale mai activau, sub coordonarea provizorilor, o serie de slujbași, menționați incidental în sursele vremii, ale căror cariere nu pot fi reconstituite în detaliu. Prezenta cercetare propune o trecere în revistă a datelor disponibile, în vederea unei reconstituiri cât mai complete a personalului din anturajul prelaților diecezani. În subordinea directă a provizorilor activau slujbașii cu sarcini economice, viceprovizorul, economul, oficialii, dijmuitorii și numeroșii familiari.

Secretarii au avut un rol important la curtea diecezană, fiind responsabili de redactarea actelor și scrisorilor episcopale, de asemenea membri ai capitolului catedral. Adeziunea acestor intelectuali la valorile umanismului Renașterii este sugerată de aspecte precum folosirea scrierii umaniste, colectarea de inscripții și monede antice, ori folosirea unor variante latinizate ale propriilor nume. În anturajul episcopului se mai aflau și alți angajați cu preocupări intelectuale, precum scribii, preceptorii sau medicii.

Magistrul curții coordona spectacolul permanent pe care curtea episcopală îl oferea prin intermediul meselor opulente. El avea în subordine stolnicul, paharnicul, chelarul, bucătarii și preparatorii de condimente. Alți slujbași specializați erau cămărașii, responsabili de buna îngrijire a palatului și a grajdurilor, portarii, aprozii, vizitii, grăjdarii, respectiv vistierul, care avea în grijă îmbrăcămintea și vesela patronului, fiind ajutat de croitori și spălătorese. În plus, episcopii mai aveau la curte și numeroși tineri familiari nobili, care își desăvârșeau acolo educația, îndeplinind și diverse sarcini ocazionale.

Cercetarea a demonstrat, pe baza unui număr restrâns de exemple, existența nobililor condiționari, cel puțin pe pământurile episcopale de dincolo de Meseș. În Transilvania voievodală, cnezii par să fi avut un statut similar. În ceea ce privește relația cu iobagii, sursele disponibile relevă o abordare paternalistă a stăpânului de pământ, preocupat de bunăstarea iobagilor și păstrarea capacității lor de a-și plăti dărilor.

Următorul subcapitol se oprește asupra capacității militare a episcopilor de la Alba Iulia. În urma reformelor de la începutul anilor 1490, episcopii ridicau un contingent disponibil cvasipermanent cu un efectiv de 150-200 de călăreți. Acesta era organizat în formații de câte 6-7 oameni, dintre care unul avea armament greu. În total, 30-40 dintre oamenii de arme ai episcopului aveau armură completă, iar restul erau husari, echipați cu o lance și un scut, eventual o cămașă de zale și un coif. La război, cavaleria grea obținea câte 4-6 florini pe lună, iar husarii câte 3, iar pe timp de pace episcopul plătea o treime din aceste sume. Trupele episcopale, conduse în general de un căpitan, mai rar chiar de prelatul însuși, au participat la numeroase campanii în perioada studiată, aducând patronului lor beneficii precum scutirea de impozitele regale de pe propriile domenii sau iertarea unor datorii, spirituale și materiale deopotrivă, de către Sfântul Scaun. Până în acest moment nu am identificat informații privitoare la efectivele și veniturile garnizoanelor din cetățile episcopale, aflate sub conducerea unor castelani.

Baza exercitării și reprezentării autorității era oferită de veniturile obținute din taxarea locuitorilor de pe propriile domenii, concesionarea unor impozite regale și diverse contribuții ecleziastice, dintre care cea mai importantă era dijma. Dacă rapoartele diplomaților venețieni de la curtea regală sugerează că încasările prelaților de la Alba Iulia se ridicau la 20-25.000 de florini, o analiză a surselor interne (registre de socoteli, proiecții bugetare, chitanțe etc.) indică o sumă ceva mai mică, dar, totuși, consistentă, de circa 18.000 de florini. La fel ca și alți prelați contemporani, episcopul Transilvaniei putea dispune în mod liber de circa 45% din această sumă. Cea mai

însemnată cheltuială o constituia plata familiilor, care se ridica la aproximativ 40% din totalul încasărilor.

Demonstrația din cele trei capitole este susținută de o serie de anexe. Cea dintâi reprezintă o ierarhie a scaunelor diecezane din Ungaria medievală, realizată pe baza tuturor transferurilor de prelați din perioada studiată, cu ajutorul lucrărilor arhontologice recente. Anexele 2, 3, 5, 6 și 8 reconstituie arhontologia sufraganelor, vicarilor, surogaților, notarilor vicariali și provizorilor, facilitând, pe de o parte, identificarea trăsăturilor comune ale purtătorilor fiecărei funcții, iar pe de alta, reconstituirea unor trasee de carieră. Cel de-al patrulea tabel compară proporția vicarilor cu doctorat în drept canonic din diversele scaune ecleziastice de judecată ale regatului, arătând că pozițiile de la Alba Iulia și Eger par să fi fost cele mai atractive pentru clericii care beneficiaseră de o educație de cea mai bună factură, probabil datorită teritoriului întins al ambelor dieceze, care însemna, fără îndoială și un număr mare de cazuri judecate, implicit venituri consistente. Anexa cu numărul 7 urmărește, pe baza surselor disponibile, itinerariul celor opt prelați din epocă, contribuind la o mai bună înțelegere a biografiilor din primul capitol. În plus, se remarcă faptul că deși episcopii au petrecut perioade îndelungate în anturajul regelui ori în reședințele lor secundare, Alba Iulia a rămas, până la finalul epocii studiate, principalul sediu al autorității diecezane. În fine, cea de-a noua anexă compară listele de militari din două registre redactate la curtea episcopului Francisc Várdai, relevând componența banderului episcopal și fluctuația semnificativă din cadrul acestui contingent.

Consolidarea instituțională se remarcă mai ales în domeniile ce necesitau competențe specializate, precum administrarea sacramentelor, gestionarea relației cu clerul diecezan, conducerea scaunului de judecată sau colectarea veniturilor. Episcopii, mulți dintre ei exponenți de seamă ai Renașterii pe plan local, și-au afirmat propria personalitate prin intermediul patronajului artistic, precum și al deciziilor politice sau administrative pe care le-au adoptat. Deși unii dintre prelați nu dețineau toate competențele necesare demnității lor, nu se poate vorbi despre o criză morală profundă și generalizată. Sufraganii și vicarii asigurau optima exercitare a autorității sacramentale și judecătorești, necontestată de-a lungul perioadei studiate, iar prelații înșiși s-au arătat în dese rânduri direct interesați de soluționarea unor chestiuni legate de viața liturgică sau disciplina clerului. Opulența reședințelor și prezența constantă a unui contingent semnificativ în războaiele epocii reflectă o administrare eficientă a resurselor disponibile. Din anumite puncte de

vedere, se poate afirma că, în jurul anului 1500, episcopatul transilvănean a atins zenitul puterii sale.

Izvoare și bibliografie

I.1. Izvoare de arhivă

Arhivele Arhidiecezane de Alba Iulia

- Arhiva Arhiepiscopală și Capitulară
- Arhiva de Colecție Cluj-Napoca
  - 290/M. Colecția de Diplome ale Parohiei „Sfântul Mihail”

Arhivele Naționale ale României

- Serviciul Județean Alba
  - Fond Scaunul Săsesc Sebeș
- Serviciul Județean Bihor
  - Colecția de Fonduri Familiale
    - Seria 2 – Familia Barany
- Serviciul Județean Brașov
  - Fond Primăria Orașului Brașov
    - Colecția Documente Privilegiale
- Serviciul Județean Cluj
  - Colecția Generală
  - Colecția Personală Kemény József
  - Fond Familial Bánffy
  - Fond Familial Bethlen de Criș
  - Fond Familial Kemény de Ciumbrud
  - Fond Familial Sennyei
  - Fond Familial Vécsei
  - Fond Familial Wass de Țaga
  - Fond Fideicomisionar Jósika
  - Fond Primăria Orașului Bistrița
  - Fond Primăria Orașului Dej

- Serviciul Județean Sălaj
  - Fond Primăria Orașului Zalău
    - Colecția Privilegii
- Serviciul Județean Sibiu
  - Colecția Brukenthal
  - Colecția de Documente ale Parohiilor Evanghelice C.A. Sătești
    - Parohia Cisnădie
    - Parohia Hendorf
  - Fond Episcopia Bisericii Evanghelice C.A. din Transilvania
    - Colecția Documente Episcopale
  - Fond Capitlul Evanghelic C.A. Bistrița
  - Fond Capitlul Evanghelic C.A. Sibiu
  - Fond Magistratul Orașului și Scaunului Sibiu
    - Colecția de Documente Medievale
  - Fond Parohia Evanghelică Mediaș
    - Colecția de Documente Medievale

Biblioteca Academiei Române, București

- Fondul Documente Istorice

Biblioteca Națională a României, Filiala Batthyaneum, Alba Iulia

- Fond Arhiva Capitlului din Alba Iulia,
- Fond Arhiva Conventului din Cluj-Mănăstur

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

- Diplomatikai Levéltár (DL)
- Diplomatikai Fényképgyűjtemény (DF)

1.2. Izvoare edite

- Amlacher, *Urkundenbuch...* Amlacher, Albert, ed., *Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos bis zum Uebergang Siebenbürgens unter Erbfürsten aus dem Hause Oesterreich (1690)*, Hermannstadt, Buchdruckerei der v. Closius'schen Erbin, 1879.
- I. Balogh, *Velencei...* Balogh, István, ed., *Velencei diplomaták Magyarországról (1500-1526). Forrástanulmány*, Szeged, s.n., 1929.
- M. Barabás, *Művelődéstörténeti...* Barabás, Miklós, ed., *Művelődéstörténeti adatok*, „Történelmi Tár”, seria 4, vol. 8, 1907, p. 441-442.
- S. Barabás, *Erdélyi...* Barabás, Samu, ed., *Erdélyi káptalani tizedlajstromok. Huszti András levele*, „Történelmi Tár”, seria 4, 12, 1911, p. 401-442.
- Batthyány, *Leges...* Batthyány, Ignatius, ed., *Leges ecclesiasticae Regni Hungariae et provinciarum ei adiacentium*, vol. I-III, Alba Carolina, Typis Episcopilibus, 1785–1827.
- Baumann, *Zur Geschichte...* Baumann, Ferdinand, ed., *Zur Geschichte von Mühlbach*, „Programm des vierklassigen evangelischen Gymnasiums und der damit verbundenen Elementarschule in Mühlbach (Siebenbürgen) für das Schuljahr 1881/1882”, p. 5-76.
- Beke, *Az erdélyi...* Beke, Antal, ed., *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt*, Budapest, Athenaeum, 1896.
- Beke, *A kolozsmonostori...* Beke, Antal, ed., *A kolozsmonostori konvent levéltára*, Budapest, Athenaeum, 1897.
- Beke, *Ms. Római emlékek...* Beke, Antal, ed., *Római emlékek a magyar egyház XV. századi történetéből. Második csoport. A VIII. Incze pápához [1484-1492 július 25-ig] intézett magyarországi vonatkozású kérelmek – supplicationes kijelölése*, Biblioteca Națională a României, filiala Batthyaneum – Alba Iulia, ms. IX/181 I.
- Beke, *Római emlékek...* Beke, Antal, ed., *Római emlékek a magyar egyház XV-ik századi történetéből*, „Történelmi Tár”, seria 4, vol. 1, 1900, p. 1-15.
- Berger, *Urkunden-Regesten...* Berger, Albert, ed., *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen*, ed. Ernst Wagner, vol. I, Köln, Wien, Böhlau Verlag, 1986.
- Bogdándi, *Gálfai, Az erdélyi...* Bogdándi, Zsolt; Gálfai, Emőke, *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2006
- Bonfini, *Rerum...* de Bonfinis, Antonius, *Rerum Ungaricarum Decades*, ed. I[osephus] Fogel, B[ela] Iványi, L[adislaus] Juhász, Budapest, 1941.

- Bonfini, *A magyar történelem...* Bonfini, Antonio, *A magyar történelem tizedei*, trad. Péter Kulcsár, ed. Katalin S. Varga, Budapest, Balassi Kiadó, 1995.
- Bónis, *Szentszéki...* Bónis, György, ed., *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bírászkodás történetéhez a középkori Magyarországon*, ed. Balogh, Elemér, Szeged, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1997.
- Borsa, *A középkori oklevelek...* Borsa, Iván, *A középkori oklevelek regesztázása (függelék: A Kölcsey család levéltárának középkori oklevelei)*, „Levéltári Közlemények”, 24, 1946, p. 47-70.
- Brodericus, *Epistulae...* Brodericus, Stephanus, *Epistulae*, edidit, introduxit et commentariis instruxit Petrus Kasza, Budapest, Argumentum, Magyar Országos Levéltár, 2012.
- Bunyitay, *Liber...* Bunyitay, Vince, ed., *Liber Confraternitatis Sancti Spiritus de Urbe/ A római Szentlélek-társulat anyakönyve*, Budapest, 1889.
- Bunyitay et alii, *Egyháztörténelmi emlékek...* Bunyitay, Vince; Rapaics, Rajmund; Karácsonyi, János, ed., *Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából*, vol. I-V, Budapest, Szent István Társulat, 1902-1912.
- CDTrans Jakó, Zsigmond; Hegyi, Géza; Kovács, András W., *Codex Diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, instrumenta et alia instrumenta litteraria res Transylvanas illustrantia/ Erdélyi Okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*, vol. I-V, Budapest, Magyar Országos Levéltár/Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 1997-2021.
- Czaich, *Regesták [...] Dataria...* Czaich, Gilbert A., ed., *Regesták a római Dataria-levéltárnak Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*. „Magyar Történelmi Tár”, seria III, 22, 1899, p. 1-17, 235-272.
- Czaich, *Regesták VII. Incze...* Czaich, Gilbert A., ed., *Regesták VII. Incze pápa korából*, „Történelmi Tár”, seria 4, vol. 3, 1902, p. 511-527.
- Dankó, *Constitutiones...* Dankó, Josephus (József), ed., *Constitutiones synodales almae ecclesiae Strigoniensis AD MCCCCL*, Strigonii, s.n., 1865
- DIR – C *Documente privind Istoria României, seria C, Transilvania*, vol. I (veac XI-XIII), București, Editura Academiei RPR, 1951; vol. II (veac XIII), 1952; vol. I (veac XIV), 1953; vol. II (veac XIV), 1953; vol. III (veac XIV), 1954; vol. IV (veac XIV), 1955.

- Döbrentei, *Régi magyar...* Döbrentei, Gábor, ed., *Régi magyar nyelvemlékek*, Buda, Magyar Királyi Egyetem, 1840.
- Dörner, *Urkunden...* Dörner, Anton E., ed., *Urkunden und Chroniken über die Geschichte der Stadt und des Stuhls Broos*, vol. I (1200-1541), Cluj-Napoca, Argonaut, 2002.
- DRH *Documenta Romaniae Historica, seria C, Transilvania*, vol. X (1351–1355), ed. Belu, Sabin; Dani, Ioan; Răduțiu, Aurel; Pervain, Viorica; Gündisch, Konrad G., București, Editura Academiei RSR, 1977; vol. XI (1356–1360), ed. Dani, Ioan; Răduțiu, Aurel; Pervain, Viorica; Gündisch, Konrad G.; Belu, Sabin, 1981; vol. XII (1361–1365), ed. Răduțiu, Aurel; Pervain, Viorica; Belu, Sabin; Dani, Ioan; Wolf, Marionela, 1985; vol. XIII (1366–1370), ed. Dani, Ioan; Gündisch, Konrad; Pervain, Viorica; Răduțiu, Aurel; Rusu, Adrian; Andea, Susana, 1991; vol. XIV (1371–1375), ed. Răduțiu, Aurel; Pervain, Viorica; Andea, Susana; Gross, Lidia, 2002; vol. XV (1376–1380), ed. Andea, Susana; Gross, Lidia; Pervain, Viorica; Dincă, Adinel, 2006; vol. XVI (1381–1385), ed. Andea, Susana; Gross, Lidia; Dincă, Adinel-Ciprian, 2014; vol. XVII (1386–1390), ed. Andea, Susana; Gross, Lidia; Dincă, Adinel-Ciprian, 2020.
- DRMH Bak, János M. et alii, ed., *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae*, Logan – Utah, USU State University, 2019, https://digitalcommons.usu.edu/lib_mono/4/ (ultima accesare: 20 iunie 2024).
- Erdő, Szovák, Tusor, *Formularium...* Erdő, Péter; Szovák, Kornél; Tusor, Péter, ed., *Formularium ecclesiae Strigoniensis*, Budapest, Magyar Tudományok Akadémia, 2018.
- Érszegi, *Paenitentiarum...* A Géza Érszegi, *A Paenitentiarum Apostolica dokumentumai „in partibus”*, „Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica”, 75, 2013, p. 199-221.
- Fabritius, *Urkundenbuch...* Fabritius, Karl, ed., *Urkundenbuch zur Geschichte der Kisdor Kapitels vor der Reformation*, Hermannstadt, Franz Michaelis, 1875.
- Fedeles, *Ordinationum...* Fedeles, Tamás, ed., *Ordinationum Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426-1523)*, Budapest – Roma, MTA-PPKE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, 2021.
- Fekete Nagy, *Petróczy...* A Fekete Nagy, Antal, ed., *A Petróczy levéltár középkori oklevelei*, „Levétári Közlemények”, 9, 1931, p. 38-111.
- Fekete Nagy et alii, *Monumenta rusticorum...* Fekete Nagy, Antal et alii, ed., *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno 1514*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979.

- Fraknói, *Mathiae Corvini...* Fraknói, Vilmos, ed., *Mathiae Corvini Hungariae Regis epistolae ad Romanos Pontifices datae et ab eis acceptae/ Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458–1490*, Budapest, 1891.
- Fraknói, *Oklevéltár...* Fraknói, Vilmos, ed., *Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1899.
- Fraknói, J. Lukcsics, *A veszprémi...* Fraknói, Vilmos; Lukcsics, József, ed., *A veszprémi püspökség oklevéltára*, vol. I-IV, Budapest, Római Magyar Történeti Intézet, 1896-1907.
- Gálfi, *Az aradi...* Gálfi, Emőke, ed., *Az aradi káptalan jegyzőkönyv-töredéke (1504-1518)*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011.
- Géresi, *A gróf Károlyi...* Géresi, Kálmán, ed., *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára*, vol. I-V, Budapest, Kocsi Sándor/Franklin Társulat, 1882-1897.
- Górski, *Acta Tomiciana* Górski, Stanislaus, ed., *Acta Tomiciana*, vol. IV-V, Posnaniae, 1855-1856.
- Gyárfás, *Irodalomtörténeti...* Gyárfás, Tihamér (?), ed., *Irodalomtörténeti adatok*, „Batthyaneum”, 1, 1911, p. 124-125
- Gyöngyössy, *Vitae fratrum...* Gyöngyössy, Gregorius, *Vitae fratrum eremitarum ordinis Sancti Pauli primi eremitaе*, ed. Hervay, Ferenc Levente, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.
- Hurmuzaki, *Documente...* Hurmuzaki, Eudoxiu, ed., *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II, partea 3, Bucuresci, 1892.
- I Diarii...* *I Diarii di Marino Sanuto*, vol. I-LVIII, Venezia, 1879-1903.
- Jakab, *Oklevéltár...* Jakab, Elek, ed., *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez*, Buda, Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1870.
- Jakó, *Adatok...* Jakó, Zsigmond, ed., *Adatok a dézsma fejedelemségkori adminisztrációjához*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1945.
- Jakó, *A kolozsmonostori...* Jakó, Zsigmond, ed., *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*, vol. I-II, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.
- Jászay, *Okleveles...* Jászay, Pál, ed., *Okleveles toldalék*, „Tudománytár. Értekezések”, 11, 1842, p. 254-258.
- K.A., *Illésházy...* K.A., ed., *Illésházy Mátyás végrendelete*, „Magyar Történelmi Tár”, seria 3, 1, 1878, p. 655-657.

- Kalmáncsehi-Lichtenstein...* *Kalmáncsehi-Lichtenstein Breviary and Missal*, Budapest, Schöck Art-Print, 2021.
- Katona, *Historia critica...* Katona, Stephanus, ed., *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae*, tom. I-XII, Budae, Colotzae, 1788-1793.
- Kollányi, *Regesták...* Kollányi, Ferenc, ed., *Regesták a római és pármiai levéltárakból*, „Magyar Történelmi Társaság”, seria IV, vol. 6, 1905, p. 311-376.
- W. Kovács, Valentiny, *A Wass család...* Kovács, András W; Valentiny, Antal, ed., *A Wass család cegei levéltára*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2006.
- Kurz, *Nachlese...* Kurz, Anton, ed., *Nachlese aus dem Felde der Ungarische und Siebenbürgische Geschichte*, Kronstadt, Johann Gött, 1840.
- J. Lukcsics et alii, *Cameralia...* Lukcsics, József; Tusor, Péter; Fedeles, Tamás (ed.); Nemes, Gábor (coop.); Koltai, András; Kalotai, Noémi; Kiss, Gergely; Matus, Zsanett (contrib.), *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536)*, vol. I-II, Budapest – Róma, MTA-PPKE Lendület Egyháztörténeti Kutatócsoport, 2014.
- P. Lukcsics, *Bini Antal...* Lukcsics, Pál, *Bini Antal olasz képereskedő Budán a XVI. század elején*, „Archeológiai Értesítő”, 43, 1929, p. 269-270.
- P. Lukcsics, *Drágfy János...* Lukcsics, Pál, ed., *Drágfy János temesi ispán magyar nyelvű levelei 1524-ből*, „Magyar nyelv”, 25, 1929, nr. 1, p. 67-70.
- P. Lukcsics, *Várdai István...* Lukcsics, Pál, ed., *Várdai István ferrarai diák levelei (1448–1449)*, „Történelmi Szemle”, 14, 1929, p. 125-136.
- P. Lukcsics, *XVI. századi...* Lukcsics, Pál, ed., *XVI. századi magyar irodalomtörténeti vonatkozású újabb levelek a zsélyi levéltárból*, „Irodalomtörténeti Közlemények”, 40, 1930, p. 221-227.
- Mészöly, *A Szelestei-féle...* Mészöly, Gedeon, ed., *A Szelestei-féle ráolvasás 1516-1518-ból*, „Magyar Nyelv”, 13, 1917, nr. 9-10, p. 271-275.
- Nagy, B. Nyári, *Magyar diplomáciai...* Nagy, Iván; Nyáry, Albert B., ed., *Magyar Diplomáciai Emlékek Mátyás király korából*, vol. I-IV, Budapest, 1875-1878.
- Neumann, *A Szapolyai család...* Neumann, Tibor, ed., *A Szapolyai család oklevéltára. I. Levelek és oklevelek (1458–1526)*, Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet, 2012.

- Neumann, *Registrum proventuum...* Neumann, Tibor, ed., *Registrum proventuum Regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2019.
- Pray, *Annales...* Pray, Georgius, ed., *Annales regum Hungariae: ab anno Christi CMXCVII ad annum MDLXIV*, vol. I-V, Vindobonae, Typis Georgii Ludovici Schulzii, 1763-1770.
- Pray, *Specimen...* Pray, Georgius, ed., *Specimen hierarchiae hungaricae complectens seriem chronologicam archiepiscoporum et episcoporum Hungariae cum rudi diocesium delineatione adjectis, si quae sunt peculiare, prerogativis, ut plurimum ex diplomatibus congestum*, Posonii et Cassoviae, Johann Michael Landerer, 1776.
- Radó, *Nyomtatott...* Radó, Polikárp, ed., *Nyomtatott liturgikus könyveink kézírásos bejegyzései*, Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, 1944.
- Régi bejegyzések...* *Régi bejegyzések a győri püspöki papnövelde könyvtárában*, „Magyar könyvszemle”, 8, 1883, nr. 1 p. 219.
- Sólyom-Fekete, *Copiae litterarum...* *Copiae litterarum res regni Hungariae spectantes, maximam partem res Transylvanicas saeculorum 13-17., labore Francisci Sólyom-Fekete connotatae*, vol. I-II, Bibliotheca Națională Széchényi (Országos Széchényi Könyvtár), Fol. Lat. 3865.
- Sólyom-Fekete, *Jelentés...* Sólyom-Fekete, Ferenc, *Jelentés Hunyad vármegye közlevéltáiról, családi leveles ládáiról s elszórt okmánykincseiről*, „Századok”, 21, 1887, supliment, p. 32-48.
- Szabó, *Az Erdélyi Múzeum...* Szabó, Károly, ed., *Az Erdélyi Múzeum oklevelei* (3. közlemény), „Történelmi Tár”, seria 3, 13, 1890, p. 102-129.
- Szeredai, *Series...* Szeredai, Antonius, ed., *Series antiquorum et recentiorum episcoporum Transilvaniae*, Albae Carolinae, Typis Episcopalibus, 1790.
- Szeredai, *Notitia...* Szeredai, Antonius, ed., *Notitia veteris et novi capituli Ecclesiae Albensis Transilvaniae ex antiquis ac recentioribus literarum monumentis eruata*, Albae Carolinae, Typis Episcopalibus, 1791.
- Szerémi György... Szerémi György, *II. Lajos és János királyok házi káplánja, Emlékirata Magyarország romlásáról 1484–1543*, ed. Wenzel, Gusztáv, Pest, Emich Gusztáv, 1857.

- SzOk1 Szabó, Károly; Szádeczky, Lajos; Barabás, Samu, ed., *Székelly oklevéltár*, vol. I-VIII, Kolozsvár – Budapest, 1872-1934.
- Taurinus, *Stauromachia...* Taurinus, Stephanus Olomucensis, *Stauromachia, id est Cruciatorum servile bellum (Servilis Belli Panonici Libri V)*, ed. Juhász, Ladislaus, Budapest, Egyetemi Nyomda, 1944.
- Teleki, *Hunyadiak kora...* Teleki, József, ed., *Hunyadiak kora Magyarországon*, vol. X-XII, Pest, Emich Gusztáv Könyvnyomdája, 1853-1857.
- Thallóczy, Áldásy, A *Magyarország és Szerbia...* Thallóczy, Lajos; Áldásy, Antal, ed., *A Magyarország és Szerbia közötti összeköttetések okleveltára. 1198–1526*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1907.
- Theil, Werner, *Urkundenbuch...* Theil, Rudolf; Werner, Carl, ed., *Urkundenbuch zur Geschichte des Mediascher Kapitels bis zur Reformation*, Hermannstadt, Theodor Steinhausen, 1870.
- Theiner, *Vetera monumenta...* Theiner, Augustin, ed., *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, vol. I-II, Roma, Typis Vaticanis, 1859-1860.
- Tuberonis...* *Ludovici Tuberonis Dalmatae abbatis Commentarii de temporis suis*, ed. Vlado Rezar, Zagreb, Hrvatski Institut za povijest, 2001.
- Varjú, Iványi, *Oklevéltár...* Varjú, Elemér; Iványi, Béla, ed., *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczi Bánffy család történetéhez*, vol. I-II, Budapest, Hornyánszky Viktor, 1908-1928.
- Ub. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. I-VII, ed. Zimmermann, Franz; Werner, Carl; Gündisch, Gustav et alii, Hermannstadt – Bukarest – Köln, 1892-1992; vol. VIII exclusiv online: <https://siebenbuergenurkundenbuch.ub.rptu.de/> (ultima accesare: 14 iunie 2024).
- ZOkm *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára* ed. Nagy, Imre; Nagy, Iván; Véghely, Dezső; Kammerer, Ernő; Lukcsics, Pál, vol. I-XII, Pest/Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1871-1931.
- ZsOk1 *Zsigmondkori oklevéltár*, ed. Mályusz, Elemér et alii, vol. I-XV, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1951-2022.

II.1. Instrumente de lucru (dicționare, enciclopedii, repertorii, manuale)

- Anghel, Berciu, *Cetăți...*
Anghel, Gheorghe; Berciu, Ion, *Cetăți medievale din sud-vestul Transilvaniei*, București, Meridiane, 1968.
- Battelli, *Lezioni...*
Battelli, Giulio, *Lezioni di Paleografia*, Roma, Libreria Editrice Vaticana, 2002.
- Bogdán, *Magyarországi...*
Bogdán, István, *Magyarországi úr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*, Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1991.
- Csánki, *Magyarország...*
Csánki, Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, vol. I-V, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1890-1941.
- Derolez, *The Palaeography...*
Albert Derolez, *The Palaeography of Gothic Manuscript Books. From the Twelfth to the Early Sixteenth Century*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- Engel, *Genealógia*
Engel, Pál, *Középkori magyar genealógia*, CD-ROM, 1998.
- Engel, *Magyarország...*
Engel, Pál, *Magyarország a középkor végén (Digitális térkép a középkori Magyar Királyság településeiről 1383, 1439, 1498)*, CD-ROM, 2001.
- Eubel, *Hierarchia...*
Eubel, Conrad, *Hierarchia Catholica Medii Aevi, sive Summorum Pontificum, S. R. E. Cardinalium, Ecclesiarum Antistitum Series*, vol. II-III, ediția a II-a, Monasterii, Typis Librariae Regensburgianae, 1914-1923.
- Fedeles, *A pécsi...*
Fedeles, Tamás *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő-középkorban (1354–1526)*, Pécs, Pécs Története Alapítvány, 2005.
- Greenway, *Fasti...*
Greenway, Diana E., *Fasti Ecclesiae Anglicanae 1066-1300: Volume I, Saint Paul's, London*, London, Institute of Historical Research, 1968.
- Haraszti Szabó, Kelényi, Szögi, *Magyarországi diákok a prágai és krakkói...*
Haraszti Szabó, Péter; Kelényi, Borbála; Szögi, László; *Magyarországi diákok a prágai és krakkói egyetemeken*, vol. II, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport, 2017.
- Haraszti Szabó, Kelényi, *Magyarországi diákok...*
Haraszti Szabó, Péter; Kelényi, Borbála, *Magyarországi diákok francia, angol, itáliai és német egyetemeken, 1100–1526*, Budapest, MTA, ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport, 2019
- Hegyi, *Az erdélyi káptalan...*
Hegyi, Géza, *Az erdélyi káptalan archontológiája az Árpád- és Anjou-korban (1199–1387)*, „Turul”, 92, 2019, nr. 2, p. 69-94.
- Horváth, *Itineraria...*
Horváth, Richárd, *Itineraria regis Mathiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458 – [1476] – 1490)*, Budapest, História, MTA Történettudományi Intézete, 2011.
- Jakubinyi, *Archontológia*
Jakubinyi, György, *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia*, ediția a 3-a, Kolozsvár, Verbum, 2010.

- King, *Fasti...* King, H. P. F., *Fasti Ecclesiae Anglicanae 1300-1541: Volume I, Lincoln Diocese*, London, Institute of Historical Research, 1962, p. V.
- Kohl, *Das Bistum Münster 10...* Kohl, Wilhelm, *Das Bistum Münster 10. Das Zisterzienserinnen, später Benediktinerinnenkloster St. Aegidii zu Münster*, Berlin, New York, De Gruyter, 2009, p. VII-X.
- W. Kovács, *Az erdélyi vármegyék...* Kovács, András W., *Az erdélyi vármegyék középkori archontológiája*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2010
- Köblös, *Az egyházi középréteg...* Köblös, József, *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában (a budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával)*, Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1995.
- Kristóf, *Egyházi középréteg...* Kristóf, Ilona, *Egyházi középréteg a késő-középkori Váradon (1440–1526)*, Pécs, Kronosz, 2014.
- Lakatos, *Mezővárosi oklevelek...* Lakatos, Bálint, *Mezővárosi oklevelek. Települési önkormányzat és hivatali írásbeliség a késő középkori Magyarországon, 1301–1526*, Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet, 2019.
- Rezachevici, *Cronologia critică...* Rezachevici, Constantin, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova*, a. 1324–1881, vol. I: *secolele XIV–XVI*, București, Editura Enciclopedică, 2001.
- Schatz, Stoica, *Catalogul colectiv...* Schatz, Maria-Elena; Stoica, Robertina, *Catlagogul colectiv al incunabilelor din România*, București, CIMEC – Institutul de Memorie Culturală, 2007.
- Tonk, *Erdélyiek egyetemjárása...* Sándor Tonk, *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*, Bukarest, Kriterion, 1979, p. 124-125.
- C. Tóth, *A székes- és társaskáptalanok...* C. Tóth, Norbert, *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 2013.
- C. Tóth, *A váci...* C. Tóth, Norbert, *A váci székeskáptalan archontológiája 1378–1526*, „Studia comitatensia”, serie nouă, 2, 2015, p. 7-33.
- C. Tóth, *Az egri...* C. Tóth, Norbert, *Az egri káptalan archontológiája*, „Turul”, 88, 2015, nr. 2, p. 48-71.
- C. Tóth, *Magyarország [...] főpapi archontológiája...* C. Tóth, Norbert, *Magyarország késő-középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelők az 1440-es évektől 1526-ig*, Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, 2017.
- C. Tóth, *Az esztergomi...* C. Tóth, Norbert, *Az esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Medievalisztikai Kutatócsoportja, 2019.
- C. Tóth, *A nyitrai...* C. Tóth, Norbert, *A nyitrai székeskáptalan archontológiája 1111–1526*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Medievalisztikai Kutatócsoportja, 2019.
- C. Tóth, *A kalocsa-bácsi...* C. Tóth, Norbert, *A kalocsa-bácsi főegyházmegye káptalanjainak középkori archontológiája*, Kalocsa, Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár, 2019.

- C. Tóth, A
pozsonyi...
- C. Tóth, Norbert, *A pozsonyi társaskáptalan archontológiája 1204–1462*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Medievisztikai Kutatócsoportja, 2020.
- C. Toth et alii,
Magyarország világi archontológiája...
- C. Tóth, Norbert; Horváth, Richárd; Neumann, Tibor; Pálosfalvi, Tamás, *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*, vol. I-II, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2017
- C. Tóth, T. Horváth,
A győri...
- C. Tóth, Norbert; Horváth, Terézia, *A győri székeskáptalan archontológiája 1200–1458*, Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, 2019.
- C. Tóth, Ternovác, Bálint,
Káptalanok a Drávántúlon. A boszniai, kői és szenternyei székeskáptalanok és a pozsegi társaskáptalan középkori archontológiája, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Egyháztörténeti Kutatóközpontja, 2020.
- Tüskés,
Magyarországi diákok...
- Tüskés, Anna, *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365 és 1526 között*, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 2008.
- Varga,
Magyarországi tanulók...
- Varga, Imre, *Magyarországi tanulók a padovai egyetemen a 15–16. századfordulón*, „Irodalomtörténeti Közlemények”, 79, 1975, nr. 2, p. 211-218.

II.2. Bibliografie generală

- Adriányi, Az
egyháztörténet...   Adriányi, Gábor, *Az egyháztörténet kézikönyve*, München, Aurora Könyvek, 1975.
- Armstrong-Partida,
Priestly Wives...   Armstrong-Partida, Michelle, *Priestly Wives: The Role and Acceptance of Clerics' Concubines in the Parishes of Late Medieval Catalunya*, „Speculum”, 88, 2013, nr. 1, p. 166-214
- J. Balogh, Az
erdélyi...   Balogh, Jolán, *Az erdélyi renaissance*, Kolozsvár, Erdélyi Tudományos Intézet, 1943.
- G. Barabás,
Thirteenth-Century
Century...   Barabás, Gábor, *Thirteenth-Century Hungarian Prelates at War*, în Radosław Kotecki, Carsten Selch Jensen, Stephen Benett, *Christianity and War in Medieval East Central Europe and Scandinavia*, Leeds, ARC Humanities Press, 2021, p. 39-56.
- Bichicean,
Adunări...   Bichicean, Gheorghe, *Adunări de stări în Țările Române. Congregațiile generale din Transilvania voievodală*, Sibiu, Casa de Presă și Editura Tribuna, 1998.
- Bod, *Hungarus...*   Bod, Petrus, *Hungarus tymbaules*, s.l., 1764.
- Bónis, *Az egyházi...*   Bónis, György, *Az egyházi bíraskodás fejlődése a Mohács előtti Magyarországon*, în Idem, *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon*, ed. Elemér Balogh, Szeged, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1997 (traducere realizată de Elemér Balogh a studiului apărut inițial în limba germană, cu titlul *Die Entwicklung der geistlichen Gerichtsbarkeit in Ungarn vor 1526*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte”, 80, 1963, p. 174-235), p. 621-658.
- Cîmpeanu,
Ad Retinendam...   Cîmpeanu, Liviu, *Ad Retinendam Coronam. Military Organization At the Transylvanian Border in the Late Middle Ages*, în Florin Nicolae Ardelean et alii, ed., *From Medieval Frontiers to Early Modern Borders in Central and South-Eastern Europe*, Berlin, Peter Lang Verlag, 2022, p. 141-174.
- Coss,
Julian-Jones,
Silvestri,
Episcopal Power
and Local Society...   Coss, Peter; Dennis, Chris; Julian-Jones, Melissa; Silvestri, Angelo, ed., *Episcopal Power and Local Society in Medieval Europe, 900-1400*, Turnhout, Brepols, 2018.

- Csapodi, Csapodiné Gárdonyi, *Bibliotheca Hungarica...* Csapodi, Csaba; Csapodiné Gárdonyi, Klára, *Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt*, vol. I-III, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1988-1994
- Csánki, I. Mátyás... Csánki, Dezső, *I. Mátyás udvara*, „Századok”, 17, 1883, p. 515-581, 617-667, 750-785.
- Csukovits, *Közjegyzők...* Csukovits, Enikő, *Közjegyzők a középkori Magyarországon*, in Gábor Rokolya, ed., *700 éves a közjegyzőség Magyarországon*, Budapest, MOKK, 2008, p. 54-73.
- Dennis, *Ecclesiastical Revival...* Dennis, Chris, *Ecclesiastical Revival and the Spoils of War: Reconstructing Episcopal Power in the Diocese of Coutances after 1066*, in Coss, Dennis, Julian-Jones, Silvestri, ed., *Episcopal Power and Local Society...*, p. 61-80.
- Duby, *sociétés...* Les Duby, Georges, *Les sociétés médiévales: une approche d'ensemble*, „Annales. Économies, Sociétés, Civilisations”, 26, 1971, nr. 1, p. 1-13.
- Duggan, *Evolution...* The Duggan, Lawrence G., *The Evolution of Latin Canon Law on the Clergy and Armsbearing to the Thirteenth Century*, in Kotecki, Radoslaw Jacek Maciejewski, John S. Ott (ed.), *Between Sword and Prayer. Warfare and Medieval Clergy in Cultural Perspective*, Leiden, Boston, 2017, p. 497-516.
- Elekes, *középkori...* A Elekes, Lajos, *A középkori magyar állam története megalapításától mohácsi bukásáig*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1964.
- Engel, *Regatul...* Engel, Pál, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale*, trad. de Aurora Moga, Cluj-Napoca, Mega, 2011.
- Entz, *Erdély...* Entz, Géza, *Erdély építészet a 14–16. században*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1996.
- Erdélyi, *Negotiating Violence...* Erdélyi, Gabriella, *Negotiating Violence. Papal Pardons and Everyday Life in East Central Europe*, Leiden-Boston, Brill, 2018.
- Erdő, *Egyházjog...* Erdő, Péter, *Egyházjog a középkori Magyarországon*, Budapest, Osiris Kiadó, 2001.
- Forrest, Whittick, *The Thirteenth-Century...* Forrest, Ian; Whittick, Christopher, *The Thirteenth-Century Visitation Records of the Diocese of Hereford*, „English Historical Review”, 131, 2016, nr. 551, p. 737-762.

- Fournier, *Les origins...* Fournier, Edouard, *Les origins du vicaire générale. Étude d'histoire et de droit canon*, Paris, Auguste Picarde, 1922.
- Fraknói, *A magyar királyi...* Franknói, Vilmos, *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1895.
- Fraknói, *A Hunyadiak és a Jagellók...* Fraknói, Vilmos, *A Hunyadiak és a Jagellók kora*, Budapest, Athenaeum, 1896.
- Fraknói, *Mátyás király...* Fraknói, Vilmos, *Mátyás király magyar diplomatái*, Budapest, Athenaeum, 1898.
- Fraknói, *Magyarország...* Fraknói, Vilmos, *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római Szent-Székkal*, vol. II, Budapest, Szent István Társulat, 1902.
- Frînc, *Un drept...* Frînc, Maria, *Un drept de moștenire pe linie feminină în Evul Mediu: quarta filialis. Perspective istoriografice*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, 61, 2022, p. 55-70.
- Fügedi, *A XV. századi...* Fügedi, Erik, *A XV. századi magyar püspökök*, „Történelmi Szemle”, 8, 1965, nr. 4, p. 477-498.
- Fügedi, *Uram, királyom...* Fügedi, Erik, *Uram, királyom... A XV. századi Magyarország hatalmasai*, Budapest, Gondolat, 1974.
- Fügedi, *Vár és társadalom...* Fügedi, Erik, *Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977.
- Fügedi, *Középkori pontifikális pecsétek...* Fügedi, Erik, *Középkori pontifikális pecsétek Magyarországon a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának pecsétmásolat-gyűjteménye alapján*, ed. Bodor, Imre, Budapest, MTA Művészettörténeti Kutató Csoport, 1984.
- Fügedi, *Az Elefánthyak...* Fügedi, Erik, *Az Elefánthyak. A középkori nemes és klánja*, Budapest, Osiris Kiadó, 1999.
- Gatti, *Building...* Gatti, Evan A., *Building the Body of the Church: A Bishop's Blessing in the Benedictional of Engilmar of Parenzo*, in Ott, Trumbore Jones, ed., *The Bishop...*, p. 111-118.
- Gerézdi, *Bologna...* Gerézdi, Rabán, *Bologna és a magyar humanizmus*, „Irodalomtörténet”, 29, 1940, nr. 4, p. 146-158.
- Gesztelyi, Rácz, *Antik gemmapecsétek...* Gesztelyi, Tamás; Rácz, György; *Antik gemmapecsétek a középkori Magyarországon*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2006.

- Gulyás, *Rezidencia...* Gulyás, László Szabolcs, *Rezidencia és városfejlődés: földesúr és mezőváros a középkori Magyarország északkeleti részén*, „Urbs – Magyar várostörténeti évkönyv”, 7, 2012, p. 201-226.
- G. Gündisch, *Siebenbürgen...* Gündisch, Gustav, *Siebenbürgen in der Türkenabwehr, 1395–1526*, „Revue Roumaine d’Histoire”, 13, 1974, nr. 3, p. 415-444.
- K. Gündisch, *Das Patriziat...* Gündisch, Konrad, *Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter*, Köln, Böhlau, 1993.
- Gyöngyössy, *Magyar pénztörténet...* Gyöngyössy, Márton, *Magyar pénztörténet (1000-1526)*, in Idem, ed., *Középkori gazdaság- és pénztörténet*, s.l., s.n., 2006, p. 227-286.
- Hajnik, *A király...* Hajnik, Imre, *A király bírósági személyes jelenléte és ennek helytartója a vegyesházakbeli királyok korszakában*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1892.
- Haraszi Szabó, *Az egyetem befolyása...* Haraszi Szabó, Péter, *Az egyetem befolyása a Hunyadi-kor eleji vikáriusok életpályájára és karrierjére*, in Tamás Fedeles (ed.), *Mátyás király és az egyház*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Egyháztörténeti Kutatóközpont, 2019, p. 83-101.
- Haraszi Szabó, Kelényi, *Tanult orvosok...* Haraszi Szabó, Péter; Kelényi, Borbála, *Tanult orvosok a középkori Magyar Királyságban*, „Gerundium: Egyetemtörténeti Közlemények”, 7, 2016, p. 39-78.
- Haskins, *The Life...* Haskins, Charles H., *The Life of Medieval Students as Illustrated by their Letters*, „The American Historical Review”, 3, 1898, nr. 2, p. 203-229.
- Head, *Postscript* Head, Thomas, *Postscript: The Ambiguous Bishop*, in John S. Ott, Anna Trumbore Jones, ed., *The Bishop Reformed. Studies of Episcopal Power and Culture in the Central Middle Ages*, London – New York, Routledge, 2016, p. 250-264.
- Heimpel, Prinz, *Zur Einführung...* Heimpel, Hermann; Prinz, Joseph, *Zur Einführung*, in Alfred Wendehorst, *Das Bistum Würzburg. Teil 1 – Die Bischofsfreiheit bis 1254*, Berlin, Walter de Gruyter & Co., 1962, p. V-VIII.
- Hope, *Bishops’ Deputies...* Hope, Aaron, *Bishops’ Deputies and Episcopal Power in Medieval Law, c. 1150 to c. 1300*, in Coss, Dennis, Julian-Jones, Silvestri, ed., *Episcopal Power and Local Society...*, p. 195-217.
- Housley, *Crusading...* Housley, Norman, *Crusading as Social Revolt: the Hungarian Peasant Uprising of 1514*, „Journal of Ecclesiastical History”, 49, 1998, nr. 1, p. 1-28.

- Jakó, *Az erdélyi értelmiség...* Jakó, Zsigmond, *Az erdélyi értelmiség kialakulásának kezdetei*, in Idem, *Írás, könyv, értelmiség*, Bukarest, Kriterion, 1976, p. 10-24.
- Jakó, *A laikus írásbeliség kezdetei a középkori Erdélyben...* Jakó, Zsigmond, *A laikus írásbeliség kezdetei a középkori Erdélyben*, in Idem, *Írás, könyv, értelmiség*, Bukarest, Kriterion, 1976, p. 25-36.
- Kantorowicz, *Cele două corpuri...* Kantorowicz, Ernst H., *Cele două corpuri ale regelui. Un studiu asupra teologiei politice medievale*, trad. Andrei Sălăvăstru, Iași, Polirom, 2014.
- Kejř, *Die Mittelalterlichen Synoden...* Kejř, Jiři, *Die Mittelalterlichen Synoden in Böhmen und Mähren*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung”, 101, 2015, p. 767–770.
- Keul, *Early Modern...* Keul, István, *Early Modern Religious Communities in Early Modern Religious Communities in East-Central Europe: Ethnic Diversity, Denominational Plurality and Corporative Politics in the Principality of Transylvania (1526–1691)*, Leiden, Brill, 2009.
- Kollányi, *A magyar kath. alsópapság...* Kollányi, Ferenc, *A magyar kath. alsópapság végrendelkezési joga, ennek története, jelenlegi állapota és a hagyatékok körül követendő eljárás*, Esztergom, Buzárovits Gusztáv, 1890.
- Kosztá, *A középkori magyar...* Koszta, László, *A középkori magyar egyházra vonatkozó történeti kutatások az utóbbi évtizedekben*, „Aetas”, 8, 1993, nr. 1, p. 64-105.
- Koszta, *Conclusions...* Koszta, László, *Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis of the Canons belonging to the Cathedral Chapters of Medieval Hungary (1200-1350)*, in Ana Maria Jorge, Hermínia Vilar, Maria João Branco, *Carreiras eclesiásticas no ocidente cristão*, Lisboa, Universidade Católica Portuguesa, 2007, p. 15-28.
- Kotecki, Maciejewski, Ott, *The Medieval Clergy...* Kotecki, Radosław; Maciejewski, Jacek; Ott, John S., *The Medieval Clergy and War: A Historiographical Introduction*, in Idem, ed., *Between Sword and Prayer. Warfare and Medieval Clergy in Cultural Perspective*, Leiden – Boston, Brill, 2018, p. 1-7.
- Kotecki, Selch Jensen, Benett, *Christianity...* Kotecki, Radosław; Selch Jensen, Carsten; Benett, Stephen, *Christianity and War in Medieval East Central Europe and Scandinavia: an Introduction*, in Idem, ed., *Christianity and War in Medieval East Central Europe and Scandinavia*, Leeds, ARC Humanities Press, 2021, p. 4-16.
- W. Kovács, *Megyeszékhelyek...* Kovács, András W., *Megyeszékhelyek a középkori Erdélyben*, „Történelmi Szemle”, 56, 2014, nr. 3, p. 177-187.

- Kovács, *A nyugati keresztény...* Kovács, Mihai, *A nyugati keresztény egyház középkori története az elmúlt évszázad román historiográfiájában (1918–2021)*, in Ribi, András, ed., *Prépostok, apátok, vikáriusok. Tanulmányok*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2021, p. 41-160.
- E. Kovács, *A Szentszék...* Kovács, Péter E., *A Szentszék, a török és Magyarország a Hunyadiak alatt*, in István Zombori, ed., *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*, Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 1996, p. 97-117.
- Kubinyi, *Az egészségügyi...* Kubinyi, András, *Az egészségügyi foglalkozásúak társadalmi és gazdasági helyzete Budán a 15–16. század fordulóján*, „Orvostörténeti Közlemények”, 16, 1970, p. 63-81.
- Kubinyi, *A mohácsi...* Kubinyi, András, *A mohácsi csata és előzményei*, „Századok”, 115, 1981, nr. 1, p. 66-107.
- Kubinyi, *A magyarországi orvos-...* Kubinyi, András, *A magyarországi orvos- és gyógyszerésztársadalom a Mohácsot megelőző évtizedekben*, „Orvostörténeti Közlemények”, 109-112, 1985, p. 69-76.
- Kubinyi, *Bárók...* Kubinyi, András, *Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idején*, „Századok”, 122, 1988, p. 147-215.
- Kubinyi, *Két sorsdöntő...* Kubinyi, András, *Két sorsdöntő esztendő (1490–1491)*, „Történelmi szemle”, 33, 1991, nr. 1-2, p. 1-54.
- Kubinyi, *Nagybirtok és főúri rezidencia...* Kubinyi, András, *Nagybirtok és főúri rezidencia Magyarországon a XV. század közepétől Mohácsig*, „A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei”, 2, 1991, p. 211-225.
- Kubinyi, *Diplomáciai érintkezések...* Kubinyi, András, *Diplomáciai érintkezések a Jagelló-kori magyar állam és a pápaság között (1490–1526)*, in István Zombori, ed., *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*, Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 1996, p. 119-134.
- Kubinyi, *Főpapok...* Kubinyi, András, *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*, Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 1999.
- Kubinyi, *Az egyház...* Kubinyi, András, *Az egyház szerepe az országos politikában és a honvédelemben a középkor végén*, in Idem, *Főpapok...*, p. 87-99.
- Kubinyi, *Magyarország hatalmasai...* Kubinyi, András, *Magyarország hatalmasai és a török veszély a Jagelló-korban (1490–1526)*, in István Zombori, (ed.) *Közép-Európa*

- harca a török ellen a 16. század első felében*, Budapest, 2004, p. 117-145.
- Kubinyi, Városhálózat... Kubinyi, András, *Városhálózat a késő-középkori Kárpát-medencében*, „Történelmi Szemle”, 26, 2004, p. 1-30.
- Kubinyi, A Jagelló-kori... Kubinyi, András, *A Jagelló-kori magyar állam*, „Történelmi Szemle”, 48, 2006, nr. 3-4, p. 287-307.
- Kulcsár, A Jagelló-kor Kulcsár, Péter *A Jagelló-kor*, Budapest, Gondolat, 1981.
- Laurioux, Alimentation... Laurioux, Bruno, *Alimentation de court, alimentation à la cour de Moyen Âge: nouvelles orientations de recherche*, „Food and History”, 4, 2006, nr. 1, p. 9-27.
- Le Bras, Le istituzioni... Le Bras, Gabriel, *Le istituzioni ecclesiastiche della Christianità medievale*, vol. I-II, Torino, Editrice S.A.I.E, 1973-1974
- Mályusz, Az egyházi tizedkizsákmányolás Mályusz, Elemér, *Az egyházi tizedkizsákmányolás, in Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században*, ed. György Székely, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1953, p. 128-191.
- Mályusz, Egyházi társadalom... Mályusz, Elemér, *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971.
- Mályusz, Gróf Kemény József... Mályusz, Elemér *Gróf Kemény József oklevélhamisítványai*, „Levéltári Közlemények”, 59, 1988, p. 197–216.
- Mályusz, A konstanzi zsinat... Mályusz, Elemér, *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog*, edíția a II-a, Máriabesnyő – Gödöllő, Attraktor, 2005.
- K. Nagy, A jobbágyság... Nagy, Sándor K., *A jobbágyság története Magyarországon*, Nagybecskerek, Pleitz Ferenc-Pál Könyvnyomdája, 1891.
- Năstăsoiu, Reprezentări... Năstăsoiu, Dragoș, *Reprezentări ale Sfântului Ladislau în pictura murală medievală din Transilvania*, lucrare de diplomă, București, 2008.
- Neumann, Hercegek... Neumann, Tibor, *Hercegek a középkor végi Magyarországon*, in Attila Zsoldos, ed., *Hercegek és hercegségek a középkori Magyarországon*, Székesfehérvár, Városi Levéltár és Kutatóintézet, 2016, p. 95-112.
- Neumann, Dienstleister... Neumann, Tibor, *Dienstleister der Dynastie. Die neue Aristokratie von König Wladislaw II und der Wiener Fürstentag*, in Bogusław Dybaś, István Tringli, ed., *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der Habsburgisch-Jagellonischen Doppervermählung*,

- Budapest, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, 2019, p. 161-188.
- Neumann, C. Tóth, Pálosfalvi, *Két évszázad...* Neumann, Tibor; C.Tóth, Norbert; Pálosfalvi, Tamás, *Két évszázad a sztereotípiák fogságában. Helyzetkép a Jagelló-kor kutatásáról*, in Pál Fodor, Szabolcs Varga (ed.), *Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2019, p. 11-73.
- Ott, Trumbore Jones, ed., *The Bishop...* Ott, John S.; Trumbore Jones, Anna, ed., *The Bishop Reformed. Studies of Episcopal Power and Culture in the Central Middle Ages*, London – New York, Routledge, 2016.
- Pagnoni, *Selezione...* Pagnoni, Fabrizio, *Selezione dei vescovi e qualità del governo episcopale in Italia centro-settentrionale nel Trecento: alcune note di ricerca*, „Studi di Storia Medioevale e di Diplomatica”, Nuova Serie 1, 2017, p. 279-290.
- Pálosfalvi, *From Nicopolis...* Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389-1526*, Leiden – Boston, Brill, 2018.
- Pásztor, *A magyarság...* Lajos Pásztor, *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*, edíția a II-a, Budapest, Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség, 2000.
- Petri, *Szilágy vármegye...* Petri, Mór, *Szilágy vármegye monográphiája*, Budapest, Franklin Társulat, 1901.
- Pilat, Cristea, *The Ottoman...* Pilat, Liviu; Cristea, Ovidiu, *The Ottoman Threat and Crusading on the Eastern Border of Christendom during the 15th Century*, Leiden – Boston, Brill, 2018.
- Pokoly, *Az erdélyi református...* Pokoly, József *Az erdélyi református egyház története*, vol. I, Budapest, 1904.
- Prodan, *Iobăgia...* Prodan, David, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I-II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.
- Radvánszky, *Magyar családélet...* Béla Radvánszky, *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*, vol. I-III, Budapest, Hornyánszky Viktor, 1879-1896.
- Rady, *The Forgeries...* Rady, Martin, *The Forgeries of Baron József Kemény*, „Slavonic and East European Review”, 71, 1993, p. 102-125.
- Romhányi, *A középkori...* Romhányi, Beatrix, *A középkori egyházi intézmények gazdálkodása*, in Márton Gyöngyössy, ed., *Magyar középkori gazdaság- és pénztörténet*, Budapest, Bölcsész Konzorcium, 2006, p. 199-255.

- Röckelein, *100 Jahre...* Röckelein, Hedwig, ed., *100 Jahre Germania Sacra. Kirchengeschichte schreiben vom 16. bis zum 21. Jahrhundert*, Berlin, Boston, De Gruyter, 2018.
- Rusu, *Castelarea...* Rusu, Adrian Andrei, *Castelarea carpatică*, Cluj-Napoca, Mega, 2005.
- Rusu, *Castelul...* Rusu, Adrian Andrei, *Castelul și spada. Cultura materială a elitelor din Transilvania în Evul Mediu târziu*, Cluj-Napoca, Mega, 2019.
- Rüsz Fogarasi, *Privilegiile și îndatoririle...* Rüsz Fogarasi, Enikő, *Privilegiile și îndatoririle orașelor din Transilvania voievodală*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.
- Szabó, *A magyar országgyűlések...* Szabó, Dezső, *A magyar országgyűlések története II. Lajos korában*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, 1909.
- B. Szabó, *Az újkor...* Szabó, János B., *Az újkor hajnalán. Magyarország hadügye a Jagelló-királyok alatt*, în Róbert Hermann, ed., *Magyarország hadtörténete I. A kezdetektől 1526-ig*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2017, p. 317-366.
- B. Szabó, *A Magyar Királyság...* Szabó, János B., *A Magyar Királyság hadszervezete és hadserege (1490-1529)*, în Idem, Pál Fodor, ed., *Új korszak határán. Az európai államok hadügye és hadseregei a mohácsi csata korában*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2019, p. 67-92.
- Szántó, *A katolikus egyház...* Szántó, Konrád, *A katolikus egyház története*, ediția a II-a, vol. I, Budapest, Ecclesia, 1983.
- Szekfű, *Serviensek...* Szekfű, Gyula, *Serviensek és familiarisok. Vázlat a középkori magyar alkotmány- és közigazgatástörténet köréből*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1912.
- Szende, *Kubinyi...* Szende, Katalin, *Kubinyi András, a várostörténész*, „Urbs – Magyar Várostörténeti Évkönyv”, 3, 2008, p. 15-38.
- Szende, *Városkutatás...* Szende, Katalin, *Városkutatás és rezidencia-kutatás. Európai helyzetkép és magyar eredmények*, „Urbs – Magyar Várostörténeti évkönyv”, 7, 2012, p. 11-44.
- Szende, *„Civitas opulentissima...”* Szende, Katalin, *„Civitas opulentissima Varadiensis”*. Püspöki székhely és városfejlődés a középkori Váradon, în Zsoldos, Attila, ed., *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*, Nagyvárad, Varadinum Kulturális Alapítvány, 2014, p. 101-128.
- Szentirmai, *A főesperesek...* Szentirmai, Sándor (Alexander), *A főesperesek jogállása Magyarországon a középkor folyamán*, în Idem, *A középkori magyar egyház. Válogatott kánonjogtörténeti tanulmányok*, ed. Gábor

- Thoroczkay, Pécs, Kronosz Kiadó, 2021, p. 68-122 (traducere din limba germană, realizată de Gábor Buják, a articolului *Das Recht der Erzdechanten (Archidiakone) in Ungarn während des Mittelalters*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung”, 43, 1957, p. 132–201).
- Szertirmai, *Die Ungarische...* Szentirmai, Alexander (Sándor), *Die Ungarische Diözesansynode im Spätmittelalter*, „[Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung](#)”, 47, 1961, nr. 1, p. 265-292.
- Szentirmai, *A magyar egyházmegyei hatóság...* Szentirmai, Sándor (Alexander), *A magyar egyházmegyei hatóság a késő-középkorban* (traducere realizată de Gábor Buják a articolului *Die ungarische Diözesankurie im Spätmittelalter*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung”, 48, 1962, p. 164-221), în Idem, *A középkori magyar egyház. Válogatott kánonjogtörténeti tanulmányok*, ed. Gábor Thoroczkay, Pécs, Kronosz Kiadó, 2021, p. 148-154.
- Szuromi, *Az érett középkori...* Szuromi, Szabolcs Anzelm, *Az érett középkori egyházi bírászkodás és bírósági szervezete*, în Idem, *Fejezetek az egyházi jogalkotás történetéből. Források és intézmények*, Budapest, Szent István Társulat, 2011, p. 151-171.
- Ștefan, *Sigiliile...* Ștefan, Alexandru, *Sigiliile și practicile sigilare ale locurilor de adevărire din Transilvania și comitatele învecinate în secolele XIII-XIV*, Cluj-Napoca, Mega, 2021.
- Teutsch, *Geschichte...* Teutsch, Friedrich, *Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenbürgen*, vol. I, Hermannstadt, Krafft, 1921.
- Torreblanca-Gaspar, Morales-Gómez, *La provisión...* Torreblanca-Gaspar, María-Jesús; Morales-Gómez, Juan-Jose, *La provisión de la mesa de Fernando I en 1413: alimento e jerarquía*, „Ir colloqui d’història de l’alimentació a la corona d’Arago”, 2, Lerida, 1995, p. 329-341.
- C. Tóth, Lakatos, Mikó, *A pozsonyi...* C. Tóth, Norbert; Lakatos, Bálint; Mikó, Gábor, *A pozsonyi prépost és a káptalan vizsgálata. A szentszéki bírászkodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezete és működése a XV. század elején*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Támogatott Kutatócsoportok Irodája, 2014.
- Veress, Gróf Kemény József Veress, Endre, *Gróf Kemény József*, „Erdélyi Múzeum”, 38, 1933, p. 3-38, 129–158, 257–306.

- Veress, *Olasz egyetemeken...* Veress, Endre, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1941.
- Waško, *Freedom...* Waško, Anna „*Freedom is the Greatest Thing*”. *Bishops as Fighters for Freedom in Fifteenth-Century Sweden*, in Radoslaw Kotecki, Jacek Maciejewski, John S. Ott (ed.), *Between Sword and Prayer. Warfare and Medieval Clergy in Cultural Perspective*, Leiden, Boston, 2017, p. 470-496.
- B. Weisz, *Vásárok és lerakatok...* Weisz, Boglárka, *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet, 2012.
- Wilmart, *L'alimentation...* Wilmart, Mickäel, *L'alimentation ordinaire en Brie à la fin du Moyen-Âge. Differentiation sociale et strategies d'approvisionnement*, in Damien Blanchard, Pierre Charon, ed., *L'alimentation de Brie des origines à nos jours. Actes du colloque de Meux, 5 Avril 2014*, Meaux, Société historique de Meaux et sa région, 2015, p. 79-106.

II.3. Bibliografie specială

- Balázs, Veronai Gábor... Balázs, Mihály, *Veronai Gábor és Szánoki Gergely verses vitája*, „Acta Historiae Litterarum Hungaricarum”, 18, 1981, p. 3-9.
- Balogh, Egyházi bírásokodás... Balogh, Elemér, *Egyházi bírásokodás a középkori Erdélyben*, „Iustum Aequum Salutare”, 6, 2010, nr. 1, p. 57-64.
- J. Balogh, Olasz falfestmények... Balogh, Jolán, *Olasz falfestmények Gyulafehérvárt*, „Erdélyi Múzeum”, 37, 1932, p. 327-331.
- Barta, Fekete Nagy, *Parasztháború* ... Barta, Gábor; Fekete Nagy, Antal, *Parasztháború 1514-ben*, Budapest, Gondolat, 1973.
- Beke, A gyulafehérvári székes-egyház... Beke, Antal, *A gyulafehérvári székes-egyház*, Biblioteca Națională a României, Filiala Batthyaneum Alba Iulia, ms. IX/180.
- Beke, Az erdélyi püspökség... Beke, Antal, *Az erdélyi püspökség. Forrás-tanulmány*, Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, ms. A 10.
- M. Beke, *Esztergomi...* Beke, Margit ed., *Esztergomi érsekek 1001–2003*, Budapest, Szent István Társulat, 2003.
- Berkovits, *Várday Ferenc...* Berkovits, Ilona *Várday Ferenc pontificaléja Bécsben*, „Magyar könyvszemle”, 66, 1942, nr. 3, p. 259-266.
- Borsa, *Bornemissza Pál...* Borsa, Gedeon, *Bornemissza Pál megemlékezése Várdai Ferencről és a többi, Mohács előtti bolognai magyar vonatkozású nyomtatvány*, „Irodalomtörténeti közlemények”, 87, 1983, nr. 1, p. 48-58.
- Bretz, *Gosztonyi...* Bretz, Annamária *Gosztonyi János*, în http://mamul.btk.mta.hu/MAMUL_SZERK/mamul_view.php?editid1=4082 (ultima accesare: 28 august 2023)
- Bunyitay, A *várdi...* Bunyitay, Vince, *A váradi püspökség alapítása alapításától a jelenkorig*, vol. I, Nagyvárad, 1883.
- Bunyitay, A *gyulafehérvári...* Bunyitay, Vince, *A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei s egy magyar humanista*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1893.

- Cotoi, Ștefan, *La masa regelui...* Cotoi, Paula; Ștefan, Alexandru, *La masa regelui... sau despre cum s-au pregătit sibienii pentru o vizită regală la finele secolului al XV-lea*, „Historia Urbana”, XXVIII, 2020, p. 5-26.
- Damian, Ioan de *Capestrano...* Damian, Iulian, *Ioan de Capestrano și cruciada târzie*, Cluj-Napoca, Academia Română – Centrul de Studii Transilvane, 2011.
- Décsényi, *Gosztonyi...* Décsényi, Gyula, *Gosztonyi János püspök származásához*, „Turul”, 9, 1891, nr. 2, p. 194-196.
- Décsényi, II. *Ulászló...* Décsényi, Gyula, II. *Ulászló-korabeli czímeres-levelek*, „Turul”, 9, 1891, nr. 1, p. 57-67.
- Dincă, *Vicarii...* Dincă, Adinel C., *Vicarii generali ai episcopului Transilvaniei în secolul al XIV-lea. Considerații generale*, „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, XLVII, 2008, p. 29-42.
- Dincă, *Documente și scrisori...* Dincă, Adinel C., *Documente și scrisori ale episcopilor Transilvaniei (secolele XIII-XVI)*, în Avram Andea, Adinel Dincă, Livia Magina, ed., *Scris și societate în Transilvania secolelor XIII-XVII*, Cluj-Napoca, Argonaut – Gatineau, Symphologic Publishing, 2013, p. 47-108.
- Dincă, *Notarii publici...* Dincă, Adinel C., *Notarii publici în Transilvania Evului Mediu târziu: premise ale receptării unei instituții juridice*, în Susana Andea, Adinel C. Dincă, ed., *Exercițiul scrierii în Transilvania medievală și premodernă*, Cluj-Napoca – Gatineau, Argonaut – Symphologic Publishing, 2016, p. 35-51.
- Dincă, *Instituția...* Dincă, Adinel C., *Instituția episcopală latină în Transilvania medievală: secolele XI/XII–XIV*, Cluj-Napoca, Mega, Argonaut, 2018.
- Dincă, *The University and the Parish...* Dincă, Adinel C., *The University and the Parish. The Medieval Books from Cisnădie/Heltau*, „Philobiblon”, 24, 2019, nr. 2, p. 337-352.
- Dincă, *Scrisori...* Dincă, Adinel C., *Scrisori private din Transilvania medievală în context local și european*. „Anuarul Institutului de Istorie »George Barițiu« din Cluj-Napoca”, 59, 2020, p. 361-384.
- Dincă, *Forme umanistice...* Dincă, Adinel C., *Forme umanistice di scrittura in Transilvania: comparsa, diffusione, evoluzione (circa 1500)*, în Iulian Mihai Damian, Monica Fekete, ed., *Convergenze culturali: umanesimo e spazio romeno (secoli XIV–XVI). Atti del Convegno di Studio (Cluj-Napoca, 24-25 maggio 2018)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2020, p. 99-144.

- Dincă, Comunitatea laică...
Dincă, Adinel C., *Comunitatea laică și parohia în Jelna la 1500: între micro-sociologie și micro-istorie*, „Revista Bistriței”, 36, 2022, p. 156-178.
- Eckhardt, *Un prélat...*
Eckhardt, Alexandre (Sándor), *Un prélat hongrois humaniste et érasmien: Jean de Gosztonyi a Paris (1515)*, în Idem, *De Sicambria a Sans-Souci. Histoires et légendes franco-hongroises*, Paris, Presses Universitaires de France, 1943, p. 139-158.
- Ekler, *Stephanus Taurinus...*
Ekler, Péter, *Stephanus Taurinus autográf kéziratái*, în Enikő Békés, Péter Kasza, Farkas Gábor Kiss, ed., *Latin nyelvű udvari kultúra Magyarországon a 15–18. században*, Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2021, p. 11-18.
- Entz, *A gyulafehérvári..*
Entz, Géza, *A gyulafehérvári székesegyház*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958.
- Erdő, *Az esztergomi...*
Erdő, Péter, *Az esztergomi szinodális könyv lengyel forrásai*, „Magyar Könyvszemle”, 113, 1997, nr. 1, p. 1-15.
- Ernusz, *Adrianus...*
- Érdújhelyi, *A kalocsai...*
Érdújhelyi, Menyhért, *A kalocsai érsekség a renaissance-korban*, Zenta, Kovácsévits Ottó, 1899.
- Fabritius, *Pemfflinger Márk...*
Fabritius, Károly (Karl), *Pemfflinger Márk szász gróf élete*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1875.
- Fedeleș, *Középkori pécsi...*
Fedeleș, Tamás, *Középkori pécsi segédpüspökök*, „Magyar Egyháztörténeti Vázlatok”, 22, 2010, nr. 1-2, p. 5-20.
- Fedeleș, Sarbak, Sümegi, *A pécsi...*
Fedeleș, Tamás; Sarbak, Gábor; Sümegi, József, ed., *A pécsi egyházmegye története I. A középkor évszázadai*, Pécs, Fény Kft., 2009.
- Fedeleș, Koszta, *Pécs (Fünfkirchen)...*
Fedeleș, Tamás; Koszta, László, *Pécs (Fünfkirchen). Das Bistum und die Bischofsstadt im Mittelalter*, Wien, Institut für Ungarische Geschichtsforschung, 2011.
- Firea, *Preoți parohi...*
Firea, Ciprian, *Preoți parohi și artă în orașul Bistrița la sfârșitul Evului Mediu*, „Revista Bistriței”, 27, 2013, p. 160-172.
- Florea, *Tradiție și inovație...*
Florea, Carmen, *Tradiție și inovație: „Apariția” Sf. Mihail în Transilvania medievală*, în Ioan Bolovan, Ovidiu Ghitta, ed., *Istoria ca datorie. Omagiu academicianului Ioan-Aurel Pop la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Cluj-

- Napoca, Academia Română – Centrul de Studii Transilvane, 2015, p. 535-544.
- Florea, *The Late Medieval...* Florea, Carmen, *The Late Medieval Cult of Saints. Universal Developments within Local Contexts*, London-New York, Routledge, 2022.
- Fraknói, *Tomori Pál...* Fraknói, Vilmos, *Tomori Pál élete*, „Századok”, 15, 1881, nr. 1, p. 289-312, nr. 2, p. 377-396, nr. 3, p. 723-746.
- Fraknói, *La vie...* Guillaume (Vilmos) Fraknói, *La vie du Prélat Hongrois Dominique Kálmáncsehi*, în *Manuscrit enluminé d'un Prélat Hongrois à la Bibliothèque Beatty à Londres*, s.l., 1900, p. 5-11.
- Fügedi, *Az esztergomi...* Erik Fügedi, *Az esztergomi érsekség gazdálkodása a XV. század végén*, „Századok”, 94, 1960, p. 82-124, 505-555.
- Gábrriel, *Gosztonyi...* Gábrriel, Asztrik, *Gosztonyi püspök és párizsi mestere*, „Egyetemes Filológiai Közlöny”, 60, 1936, p. 15-29.
- Gálfi, *Az erdélyi...* Gálfi, Emőke, *Az erdélyi káptalan és hiteleshelyének kapcsolata a XVI. század elején*, „Fons”, 18, 2011, nr. 1, p. 3-24.
- Gálfi, *Gyulafehérvár a középkor végén* Gálfi, Emőke, *Gyulafehérvár a középkor végén*, „Erdélyi Múzeum”, vol. 77, 2015, nr. 1, p. 27-41.
- Gálfi, *Izabella...* Gálfi, Emőke *Izabella királyné várospolitikája: Gyulafehérvár és Várad*, în Oborni, Teréz, ed., „*Várad Erdély kapuja*” *Tanulmányok Biharország történetéről* 2, Nagyvárad, Varadinum Kulturális Alapítvány, 2015, p. 19-33.
- Gálfi, *Az egyházi javak...* Gálfi, Emőke, *Az egyházi javak szekularizációja és az erdélyi fejedelmek székvárosának születése*, „Erdélyi Múzeum”, 79, 2018, nr. 1, p. 26-35.
- Gálfi, *Gyulafehérvár [...] főtere...* Gálfi, Emőke, *Gyulafehérvár falakon kívüli főtere és a városvezető réteg a 16. század végén*, „Történelmi szemle”, 60, 2018, nr. 1, p. 3-16.
- Gálfi, *Miért maradt...* Gálfi, Emőke, *Miért maradt mezőváros a fejedelmek székvárosa?*, în Gálfi, Emőke; Kovács, Zsolt; Kovács, Klára P., ed., *Arte et ingenio. Tanulmányok Kovács András hetvenötödik születésnapjára*, Kolozsvár – Budapest, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2021, p. 241-251.
- Gálfi, *Gyulafehérvár és uradalma...* Gálfi, Emőke, *Gyulafehérvár és uradalma a 16. század második felében*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2021.

- Gross, *Confreriile...* Gross, Lidia, *Confreriile medievale în Transilvania (secolele XIV-XVI)*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Argonaut, 2009.
- Hegyi, *Kolozsvári...* Géza Hegyi, *Kolozsvári plébánosok a középkorban*, „Református Szemle”, 99, 2006, nr. 6, p. 755-779.
- Hegyi, *Az erdélyi dékánkanonoki tisztség...* Hegyi, Géza, *Az erdélyi dékánkanonoki tisztség betöltése az Árpád- és az Anjou-korban*, în *Középkortörténeti tanulmányok 6. A VI. Medieviztikai PhD-konferencia (Szeged, 2009. június 4-5.) előadásai*, Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2010, p. 63-73.
- Hegyi, *Tizedszedés...* Hegyi, Géza, *Tizedszedés az erdélyi egyházmegye Meszesen-túli részein*, „Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle”, 45, 2010, nr. 3, p. 285-297.
- Hegyi, *Magyarország vagy Erdély?* Hegyi, Géza, *Magyarország vagy Erdély? A Szilágyság hovatartozása a középkorban a közigazgatási beosztások tükrében és a korabeli köztudat szerint*, „Erdélyi Múzeum”, 74, 2012, nr. 1, p. 23-45; 75, 2013, nr. 4, p. 6-24.
- Hegyi, *Egyházszervezet és egyházi élet* Hegyi, Géza, *Egyházszervezet és egyházi élet*, în Elek Benkő (ed.), *Székelyföld története*, vol. I, Székelyudvarhely, MTA BTK – EME – HRM, 2016, p. 370-399.
- Hegyi, *„Terra Christianorum” ...* Hegyi, Géza, *„Terra Christianorum”. A keresztény földre telepedett románok dézsmáltatásának kezdetei*, „Erdélyi Múzeum”, 79, 2017, nr. 1, p. 61-75.
- Hegyi, *Did Romanians...* Hegyi, Géza, *Did Romanians Living on Church Estates in Medieval Transylvania pay the Tithe?*, „Hungarian Historical Review”, 7, 2018, nr. 4, p. 694-717.
- Hegyi, *A „keresztény földre”...* Hegyi, Géza, *A „keresztény földre” telepedett románok tizedfizetése: az elmélettől a gyakorlatig*, „Erdélyi Múzeum”, 82, 2020, nr. 1, p. 24-46
- Hegyi, *Az egyházi tized...* Hegyi, Géza, *Az egyházi tized intézményrendszerének változásai a középkori erdélyi egyházmegyében*, în Weisz, Boglárka, Kádas, István, ed., *Határon innen és túl. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 2021, p. 185-229.
- Hegyi, *Kátó László...* Hegyi, Géza, *Kátó László erdélyi püspök származása, pályafutása és végrendelete*, în Emőke Gálfi, Zsolt Kovács, Klára P. Kovács, *Arte et ingenio. Tanulmányok Kovács András hetvenötödik születésnapjára*, Kolozsvár – Budapest, Erdélyi Múzeum Egyesület – ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021, p. 267-284.

- Hegy, Tizedkerületek... Hegyi, Géza, *Tizedkerületek a középkori erdélyi egyházmegyében*, „Erdélyi Múzeum”, 85, 2023, nr. 1, p. 1-12
- Hegy, *Etnie și dări...* Hegyi, Géza, *Etnie și dări pe domeniile episcopale transilvănene în Evul Mediu târziu*, în Levente Nagy, Florin-Ionel Oprescu, Ferenc Vincze (ed.), *Realități vechi – interpretări noi. Fenomene transculturale maghiaro-româno-germane în Bazinul Carpatic*, Budapesta, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, 2023, p. 29-38.
- Hegy, M. Kovács, *Taurinus...* Hegyi, Géza; Kovács, Mihai, *Taurinus Erdélyben*, în Békés, Enikő; Kasza, Péter, ed., *Latin nyelvű udvari kultúra Magyarországon a 15–18. században*, Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2021.
- Hlavaček, *Al servizio...* Hlavaček, Petr, *Al servizio dell'ordine e della Cristianità: Gabriele Rangoni da Verona (†1486) e il suo operato nell'Europa Centrale e in Italia*, „Frate Francesco. Rivista di cultura francescana”, serie nouă, 74, 2008, nr. 1, p. 71-95.
- Horváth et alii, *Németi Pál...* Horváth, Richárd; Neumann, Tibor; Pálosfalvi, Tamás; C. Tóth, Norbert, *Németi Pál budai kanonok, majd bozóki prépost levelesládája. Magyar vonatkozású középkori oklevelek feltárása Morvaországban*, în Bárány, Attila; Dreska, Gábor; Szovák, Kornél, ed., *Arcana Tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére*, vol. I, Budapest – Debrecen, s.n., 2014, p. 85-116.
- Jaczkó, *A várad...* Jaczkó, Sándor, *A várad egyház 1524. évi zsinati határozatai*, Budapest, Balassi, 2016.
- Jakó, *Várad helye...* Jakó, Zsigmond, *Várad helye középkori könyvtörténetünkben*, în Idem, *Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történelméhez*, Bukarest, Kriterion, 1976, p. 138-168.
- Jakó, *Az erdélyi püspökség...* Jakó, Zsigmond, *Az erdélyi püspökség középkori birtokairól*, în Idem, *Írás, levéltár, társadalom*, ed. Pál Fodor, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet, 2016, p. 570-593.
- Jankovics, *Taurinus...* Jankovics, László *Taurinus, Stephanus*, http://mamul.btk.mta.hu/MAMUL_SZERK/mamul_view.php?editid1=1700 (ultima accesare: 14 septembrie 2023).
- Kálmáncsehy, *Kálmáncsehi...* Kálmáncsehy, Endre, *Kálmáncsehi Domonkos 1433–1503*, „Fejérmegyei Könyvtáros”, 23, 1983, nr. 2 p. 56-59.
- Karácsonyi, *Az erdélyi püspökség...* Karácsonyi, János, *Az erdélyi püspökség története 1526-ig*, în Bertalan Bagossy et al., *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*, Dicsőszentmárton, Erzsébet Könyvnyomda Részvénytársaság, 1925, p. 16-30.

- Kasza, Egy karrier... Kasza, Péter, *Egy karrier hajnala. Adalékok Brodarics István tanulmányainak és családi viszonyainak kérdéséhez*, „Századok”, 142, 2008, nr. 5, p. 1187-1208.
- Kasza, Egy korszakváltás... Kasza, Péter, *Egy korszakváltás szemtanúja. Brodarics István pályaképe*, Pécs – Budapest, Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, 2015.
- B. O. Kelényi, Egy magyar humanista... Kelényi, Béla Ottó, *Egy magyar humanista glosszái Erasmus Adagiájához*, „A Fővárosi Könyvtár Évkönyve”, 1939, p. 43-137.
- Kerezszy, Bakócz Tamás... Jenő Kerezszy, *Bakócz Tamás egri püspök udvartartása és egyházmegyéje*, Erzsébetváros, s.n., 1910.
- Klaniczay, Egyetem... Tibor Klaniczay, *Egyetem Magyarországon Mátyás korában*, „Irodalomtörténeti Közlemények”, 94, 1990, nr. 5-6, p. 575-611.
- A. Kovács, Humanista epigráfusok... András Kovács, *Humanista epigráfusok adalékai Gyulafehérvár középkori helyrajzához*, in István Szamosközy, *Analecta Lapidum. 1593. Inscriptiones Romanae. 1598*, ed. Mihály Balázs, István Monok, Szeged, 1992, p. 25-36.
- A. Kovács, Gyulafehérvár... Kovács, András *Gyulafehérvár, az erdélyi püspökök középkori székhelye*, in Márton Áron emlékkönyv születésének 100. évfordulóján, Kolozsvár, Glória, 1996, p. 191-202.
- M. Kovács, „Semper meliora...” Kovács, Mihai „*Semper meliora prospiciuntur et utiliora attenduntur*”. *Monoszló nembeli Péter erdélyi püspök társadalmi és politikai kapcsolatai*, „Erdélyi Múzeum”, 77, 2015, nr. 1, p. 1-13.
- M. Kovács, Gyalui Dénes... Kovács, Mihai, *Gyalui Dénes argyasi püspök, erdélyi segédpüspök és éneklőkanonok pályafutása*, „Erdélyi Múzeum”, 80, 2018, nr. 1, p. 40-46.
- M. Kovács, „Ut Dei ecclesia...” Mihai Kovács, „*Ut Dei ecclesia in suo statu tuta permaneat et in suis bonis sit tranquilla*”. *Monoszló nb. Péter erdélyi püspök birtokszervezői és egyházkormányzati tevékenysége*, in Tamás Fedeles, Zsolt Hunyadi, (ed.), *Szent Márton és Benedek nyomában. Tanulmányok Koszta László emlékére*, Szeged – Debrecen, Szegedi Tudományegyetem – Debreceni Egyetem, 2019, p. 294-309.
- M. Kovács, Die Beziehungen... Kovács, Mihai, *Die Beziehungen zwischen der Sächsischen Nationsuniversität und dem Bistum Siebenbürgen am Vorabend der Reformation (1513-1524)*, „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde”, 42(113), 2019, p. 36-44 (variante în limba română: *Relația dintre Universitatea Săsească și episcopatul Transilvaniei în ajunul Reformei*, „Buletinul Cercurilor Științifice Studentești”, 26, 2020, p. 35-45).

- M. Kovács, *Patru invitații...* Kovács, Mihai, *Patru invitații la prima liturghie a episcopului Franciscus Várdai*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj Napoca. Series Historica” 58, 2019, Supliment, p. 175-182.
- M. Kovács, „*Si Italie creverit...*” Kovács, Mihai, „*Si Italie creverit puer ille, erit sulcimentum et patronum totius familie mee*”. *The letters of Ferenc Várdai, a Hungarian University Student around 1500*, „Philobiblon”, 24, 2019, nr. 2, p. 353-363.
- M. Kovács, *Un caz...* Mihai Kovács, *Un caz de numire a arhidiaconilor de Hunedoara în prima parte a secolului al XVI-lea*, „Banatica”, 29, 2019, nr. 2, p. 31-40.
- M. Kovács, *Masa...* Kovács, Mihai, *Masa curții episcopale de la Alba Iulia la începutul secolului al XVI-lea*, „Historia Urbana”, 28, 2020, p. 27-46.
- M. Kovács, *Várdai Ferenc [...] helyettesei* Kovács, Mihai, *Várdai Ferenc erdélyi püspök egyházi és világi helyettesei*, „Erdélyi Múzeum” 82, 2020, nr. 1, p. 47-64.
- M. Kovács, *Várdai Ferenc [...] tanulmányai* Kovács, Mihai, *Várdai Ferenc itáliai tanulmányai*, „Erdélyi évszázadok. A kolozsvári Magyar Történeti Intézet Évkönyve”, 5, 2021, p. 239-257.
- M. Kovács, *A Szentmihályi-fiók...* Mihai Kovács, *A Szentmihályi-fiók esete az erdélyi püspökkel, avagy egy késő középkori sikkasztási per története és tanulságai*, 2022, <https://erdelyikronika.net/2022/02/06/egy-keso-kozepkori-sikkasztasi-per-tortenete/> (ultima accesare: 11 august 2023).
- M. Kovács, *Egyházmegyei zsinat...* Kovács, Mihai, *Egyházmegyei zsinat és vizitáció Erdélyben a 16. század első negyedében. Gondolatok Várdai Ferenc püspök egyházkormányzati tevékenységéről*, în Emese Egyed, László Pakó, ed., *Certamen IX. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi-Múzeum Egyesület I. szakosztályában*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2022, p. 205-222.
- M. Kovács, *Observații...* Kovács, Mihai *Observații privind relațiile dintre curtea episcopului de la Alba Iulia și districtul Bistrița în jurul anului 1500*, „Revista Bistriței”, XXXVII, 2023, p. 219-238.
- V. Kovács, *A Dózsa-háború...* Kovács, Sándor V., *A Dózsa-háború humanista eposza*, „Irodalomtörténeti Közlemények”, 63, 1959, nr. 3-4, p. 451-473.
- V. Kovács, *A humanista...* Kovács, Sándor V., *A humanista Lászlai János*, „Filológiai közlöny”, 17, 1971, nr. 3-4, p. 344-366.
- Kristóf, *Vester Stephanus...* Kristóf, Ilona, „*Vester Stephanus de Warda scholaris iuris canonici*” – *Várdai István egyetemi évei Itáliában*, „Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historiae”, 36, 2007, p. 76-82.

- Kristóf, *Gabriele...* Kristóf, Ilona, *Gabriele Rangone (Veronai Gábor) pályája (1410/20–1486)*, in Tamás Fedeles (ed.), *Mátyás király és az egyház*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Egyháztörténeti Kutatóközpontja, 2019, p. 65-82.
- Kubinyi, *Beriszló Péter...* Kubinyi, András, *Beriszló Péter és budai szereplése*, „Budapest régiségei”, an 20 (1963), p. 125-136.
- Kubinyi, A *kaposújvári uradalom...* Kubinyi, András, *A kaposújvári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában (Adatok a XV. századi feudális nagybirtok hatalmi politikájához)*, „Somogy Megye Múltjából – Levéltári Évkönyv”, 4, 1973, p. 3-44.
- Kubinyi, A *Szapolyaiak...* Kubinyi, András, *A Szapolyaiak és familiárisaik (szervitoraik)*, „Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica”, 13, 2008, nr. 3, p. 227-265.
- Kuffart, Az *esztergomi...* Kuffart, Hajnalka, *Az esztergomi érsekség pénzügyei és személyi állománya Estei Hippolit érkezése előtt*, in György Domokos, Judit W. Somogyi, Márton Szovák, ed., *Vestigia III Italianista tanulmányok a magyar humanizmus és a tizenöt éves háború idejéről*, Budapest-Piliscsaba, Vestigia Kutatócsoport-Balassi Kiadó, 2020, p. 96-149.
- Kuffart, Neumann, „*Olyan fényes...*” Kuffart, Hajnalka; Neumann, Tibor, „*Olyan szép kísérete lesz, mint kevés úrnak Itáliában*”. *Az esztergomi érseki udvartartás szervezete 1486/1487 folyamán*, „Történelmi Szemle”, 63, 2021, p. 323-382.
- Laczlavik, *Kettős pecsét alatt...* Laczlavik, György, *Kettős pecsét alatt. Várdy Pál esztergomi érsek, királyi helytartó pályafutása (1483-1549)*, Budapest, Pécs, Kronosz Kiadó, Magyar Történelmi Társulat, 2014.
- Lakatos, Egy *XVI. századi...* Lakatos, Bálint, *Egy XVI. századi humanista, Megyericsei János feliratgyűjtései*, in László Horváth et alii, ed., *Genesisia. Tanulmányok Bollók János emlékére*, Budapest, Typotex, 2004, p. 737-748.
- Lakatos, Tamás *Pelei's Glosses...* Lakatos, Bálint, *Tamás Pelei's Glosses About the Personalities of the Transylvanian Chapter and Episcopal Court (1515–c. 1535)*, in Attila Bárány, Attila Györkös (ed.), *Matthias and his legacy. Cultural and Political Encounters between East and West*, Debrecen, University of Debrecen, 2009, p. 339-361.
- Lakatos, Az *erdélyi káptalan...* Lakatos, Bálint, *Az erdélyi káptalan és a püspöki udvar tagjai görbe tükörben. Történeti bejegyzések Pelei Tamás főesperes Erasmus-kötetében (1515–1530 k.)*, „Fons”, 16, 2009, nr. 4, p. 431-469.

- Lakatos, *The Papacy's Policy...* Lakatos, Bálint, *The Papacy's Policy on Hungarian Court Personnel 1523-1526: The Case of Imre Kálnai's Appointment as Archdeacon and Royal Secretary*, in Péter E. Kovács, Kornél Szovák, ed., *Infima aetas Pannonica. Studies in Late Medieval Hungarian History*, Budapest, Corvina, 2009, p. 163-193.
- Lakatos, *Kálnai Imre...* Lakatos, Bálint, *Kálnai Imre főesperesi és királyi titkári kinevezése (1523–1525). Adalékok a pápaság magyar személyi politikájához Mohács előtt*, „Századok”, 144, 2010, nr. 2, p. 412-426.
- Lupescu Makó, *În labirintul...* Lupescu Makó, Mária, *În labirintul normelor ecleziastice. Relația dintre clerul secular și dominicanii din Cluj în secolul al XV-lea*, in Gianina-Diana Iegar, Péter Levente Szócs, Gabriela Rusu, Florela Vasilescu, *Evul Mediu neterminat. Omagiu adus profesorului Adrian Andrei Rusu cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani*, Cluj-Napoca, Mega, 2022, p. 157-171.
- Marton, *Az erdélyi...* Marton, József, *Az erdélyi egyházmegye a középkorban*, Csíkszereda, Pro-Print, 2013.
- Matić, *Bishop John Vitez...* Matić, Tomislav, *Bishop John Vitez and Early Renaissance Central Europe. The Humanist Kingmaker*, Leeds, ARC Humanist Press, 2022.
- Mikó, *Kálmáncsehi-breviárium* Mikó, Árpád, *Kálmáncsehi-breviárium*, http://mamul.btk.mta.hu/MAMUL_SZERK/mamul_view.php?editid1=3407 (ultima accesare: 25 august 2023).
- Mikó, *Perényi-missale* Mikó, Árpád, *Perényi-missale*, http://mamul.btk.mta.hu/MAMUL_SZERK/mamul_view.php?editid1=3922 (ultima accesare: 7 august 2023).
- Mikó, *Thurzó...* Mikó, Árpád, *Thurzó Zsigmond, betlenfalvi*, http://mamul.btk.mta.hu/MAMUL_SZERK/mamul_view.php?editid1=2083 (ultima accesare: 4 august 2023).
- Mikó, *Várdai Ferenc* Mikó, Árpád, *Várdai Ferenc*, http://mamul.btk.mta.hu/MAMUL_SZERK/mamul_view.php?editid1=2320 (ultima accesare: 12 august 2023).
- Nagy, *Lázói János...* Gyula Nagy, *Lázói János címere*, „Turul”, 8, 1890, p. 208-210.
- Neumann, *Báthori István...* Neumann, Tibor, *Báthori István politikai szereplése II. Ulászló uralkodása alatt*, „Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle”, 44, 2009, p. 83-127.
- Neumann, *Békekötés...* Neumann, Tibor, *Békekötés Pozsonyban, országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492)*, „Századok”, 144, 2010, nr. 2, p. 335-372; 145, 2011, nr. 2, p. 293-347.

- Neumann, Győr és Eger... Neumann, Tibor, *Győr és Eger között. Egy püspöki áthelyezés története*, in Juan Cabello, Norbert C. Tóth, ed., *Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére*, Nyíregyháza, Jósza András Múzeum, 2011, p. 357-366
- Neumann, Drágfi Bertalan... Neumann, Tibor, *Drágfi Bertalan politikai szerepe II. Ulászló király idején*, in Géza Hegyi, András W. Kovács, *A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. század)*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2012, p. 213-235.
- Neumann, Bulgária... Neumann, Tibor, *Bulgária – Erdély – Temesvár. Szapolyai János és a parasztháború*, in Norbert C. Tóth – Tibor Neumann, ed., *Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*, Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet, 2015, p. 103-154.
- Néző, Egy humanista... Néző, István, *Egy humanista főpap. Várday Ferenc élete és tevékenysége*, „A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve”, 51, 2009, p. 231-259.
- Pálffy, A Thurzó-család... Pálffy, Géza, *A Thurzó család a Magyar Királyság arisztokráciájában. Egy különleges arisztokrata família Magyarországon*, „Történelmi Szemle”, 53, 2011, nr. 1, p. 63-84.
- Pakucs-Willcocks, Sibiul... Pakucs-Willcocks, Mária, *Sibiul veacului al XVI-lea. Rânduirea unui oraș transilvănean*, București, Humanitas, 2018.
- Pálosfalvi, Bajnai Bot András... Pálosfalvi, Tamás, *Bajnai Bot András és a szlavón bánóság. Szlavónia, Európa és a törökök, 1504–1513*, in Tibor Neumann, György Rácz (ed.), *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*, Budapest, Piliscsaba, MTA Történettudományi Intézet, Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2009, p. 251-300.
- Pataki, Domeniul Hunedoara... Pataki, Iosif, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973.
- Pataki, Atitudinea... Pataki, József, *Atitudinea lui Radu de la Afumați și a lui Ioan Zápolya în ajunul luptei de la Mohács*, in Bányai, Lajos, coord., *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română. Naționalitatea maghiară*, vol. I, București, Editura Politică, 1976, p. 57-79.
- Pattantyús, Adalékok... Pattantyús, Manga, *Adalékok a gyulafehérvári székesegyház úgynevezett Várday-kápolnájának építéstörténetéhez*, in Tibor Rostás, Anna Simon, ed., *Tanulmányok Tóth Sándor 60. születésnapjára*, Budapest, ELTE BTK Hallgatói Önkormányzat, 2000, p. 175-184

- Reinerth, *Aus der Vorgeschichte...* Reinerth, Karl, *Aus der Vorgeschichte der siebenbürgisch-sächsischen Reformation. Ein Beitrag zur Geschichte des Milkover Bistums*, „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde“, 50, 1941, p. 3-70.
- Reinerth, *Die Gründung...* Reinerth, Karl, *Die Gründung des Evangelischen Kirchen in Siebenbürgen*, Köln-Wien, Böhlau, 1979.
- Révész, *Romulus Amasaeus...* Révész, Mária, *Romulus Amasaeus: egy bolognai humanista magyar összeköttetései a XVI. század elején*, „Dissertationes sodalium seminarii philologici Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Iosephinae”, Szeged, s.n., 1933.
- Rusu, *Cetatea Alba Iulia...* Rusu, Adrian Andrei, *Cetatea Alba Iulia în secolele XI-XV. Cercetări vechi și noi*, „Ephemeris Napocensis”, 4, 1994, p. 331-351.
- Rusu, *Alba Iulia...* Rusu, Adrian Andrei, *Alba Iulia, între fondarea eparhiei și capitala Principatului Transilvaniei*, Ghimbav, Haco International, 2009.
- Sarkadi, „*És folytatva...*” Sarkadi, Márton, „*És folytatva magát a régi művet*”. *Tanulmányok a gyulafehérvári székesegyház és püspöki palota történetéről*, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2010.
- Seivert, *Geschichte...* Seivert, Johann, *Geschichte der Siebenbürgischen katholische Bischöfe*, „Siebenbürgische Quartalschrift”, 1, 1790, p. 171-208.
- Simon, *A Szelestei-féle...* Simon, Zsolt, *A Szelestei-féle ráolvasás*, în Zsófia Ágnes Bartók, Anita Fajt, Dániel Görög, Andrea Hevesi, Szilvia Maróthy, ed., *VERS. Verstan, poétika, trópusok a 15–17. századi Európában. Fiatalok Konferenciája 2013*, Budapest, Reciti, 2014, p. 93-104.
- Solymosi, *A veszprémi egyház...* Solymosi, László, *A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai*, Budapest, Argumentum – Balassi, 1997.
- Somogyi, *A brassói...* Somogyi, Szilvia, *A brassói dékánság Kézikönyvének egyik kánonjogi jegyzete. Adalékok az egyházi bíráskodás illetékességi körének történetéhez*, în Csaba Farkas, András Ribí, Kristóf György Veres, ed., *Micae Mediaevales VII. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*, Budapest, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, 2018, p. 149-165.
- Somogyi, *Az esztergomi szinodális...* Somogyi, Szilvia, *Az esztergomi szinodális könyvről: új források, redakciók és szövegtöbbletek nyomában. (Előtanulmány egy disszertációfejezethez)*, „Magyar Könyvszemle”, 135, 2019, nr. 1, p. 1-17.

- Somogyi, Szilvia, *Az esztergomi egyházmegye késő-középkori zsinati tevékenységéről és zsinati könyvéről*, „Századok”, 155, 2021, nr. 4, p. 725-760.
- Sörös, Kálmáncsehi... Sörös, Pongrác, *Kálmáncsehi Domokos*, „Religio”, 67, 1908, nr. 14, p. 227-231; nr. 15, p. 246-248; nr. 16, p. 261-262; nr. 17, p. 276-279; nr. 18, p. 293-295.
- Sörös, *Adatok Felsőszelestei Gosztonyi János...* Sörös, Pongrác, *Adatok Felsőszelestei Gosztonyi János püspök életéhez*, „Religio”, 68, 1909, nr. 38, p. 595-600; nr. 39, p. 612-614; nr. 40, p. 629-633; nr. 41, p. 644-646; nr. 42, p. 660-661.
- Stoicescu, Radu... Stoicescu, Nicolae, *Radu de la Afumați*, București, Editura Militară, 1983.
- Ștefan, Contribuții... Ștefan, Alexandru, *Contribuții documentare și sigilare la istoria medievală a orașului Alba Iulia*, „Studii și Materiale de Istorie Medie”, p. 159-178.
- Sugár, *Az egri...* Sugár, István, *Az egri püspökök története*, Budapest, Szent István Társulat, 1984.
- B. Szabó, C. Tóth, *Árnyékboks...* Szabó, János B.; Tóth, Norbert C., „*Árnyékboks az árnyéksereggel*” – *avagy már megint mindenért Szapolyai a hibás*, „Hadtörténelmi Közlemények”, 131, 2018, nr. 2, p. 287-320.
- Szakály, Fodor, *A kenyérmezei...* Szakály, Ferenc; Fodor, Pál, *A kenyérmezei csata (1479. október 13.)*, „Hadtörténelmi Közlemények”, 111, 1998, nr. 2, p. 1-44.
- Szász, Castelul... Szász, Anikó, *Castelul din Gilău*, <https://referinte.transindex.ro/enciclopedie/monument.php?id=414> (ultima accesare: 25 martie 2024).
- Szücs, A ferences obszervancia... Szücs, Jenő, *A ferences obszervancia és az 1514. évi parasztháború: egy kódex tanúsága*, „Levéltári Közlemények”, 43, 1972, nr. 2, p. 213-260.
- Szücs, *Ferences ellenzéki áramlat...* Jenő Szücs, *Ferences ellenzéki áramlat a magyar parasztháború és reformáció háttérében*, „Irodalomtörténeti Közlemények”, 78, 1974, nr. 4, p. 409-435.
- Temesváry, Erdély... Temesváry, János *Erdély középkori püspökei*, Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság, 1922.
- Tonk, A középkori közjegyzőség... Tonk, Sándor, *A középkori közjegyzőség Erdélyben*, în Csetri, Elek; Jakó, Zsigmond; Sipos, Gábor; Tonk, Sándor, ed., *Művelődéstörténeti tanulmányok*, Bukarest, Kriterion, 1980, p. 36-61, 271-275.

- C. Tóth, Az 1501. évi... Tóth, Norbert C., *Az 1501. évi tolnai országgyűlés. Adatok a királyi adminisztráció működéséhez*, „Századok”, 143, 2009, p. 1455-1481.
- C. Tóth, Várdai Ferenc erdélyi püspök... Tóth, Norbert C., *Várdai Ferenc erdélyi püspök végrendeletének utóélete*, in Dezső Garda (ed.), *Mezővárostól a rendezett tanácsú városig*, Csíkszereda, Pro-print, 2011, p. 73-115.
- C. Tóth, Az egri püspöki szék... Tóth, Norbert C., *Az egri püspöki szék betöltésének problémái 1520 és 1523 között*, in Juan Cabello, Norbert C. Tóth, ed., *Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére*, Nyíregyháza, Jósza András Múzeum, 2011, p. 367-376.
- C. Tóth, Egy legenda... Tóth, Norbert C., *Egy legenda nyomában. Szapolyai János és ecsedi Báthori István viszonya 1526 előtt*, „Századok”, 146, 2012, nr. 2, p. 443-462.
- C. Tóth, Szapolyai János [...] hadjáratai... Tóth, Norbert C., *Szapolyai János erdélyi vajda 1522. évi havasalföldi hadjáratai. Havasalföld korlátozott függetlenségének biztosítása*, „Hadtörténeti Közlemények”, 125, 2012, nr. 4, p. 987-1014.
- C. Tóth, Az esztergom-szentistváni... Tóth, Norbert C., *Az esztergom-szentistváni prépostság második vizitációja*, „Egyháztörténeti szemle”, 15, 2014, nr. 1, p. 1-23.
- C. Tóth, A püspök... Tóth, Norbert C., *A püspök és a prépost: a két Bacskai Miklós*, „Turul”, 88, 2015, nr. 4, p. 144-146.
- C. Tóth, Várdai Ferenc pályája... Tóth, Norbert C., *Várdai Ferenc pályája az erdélyi püspöki szék elfoglalásáig*, „Erdélyi Múzeum”, 78, 2016, nr. 1, p. 13-25.
- C. Tóth, A győri püspöki szék... Tóth, Norbert C., *A győri püspöki szék üresedése 1415–1417 között*, in György Arató, Gábor Nemes, Ádám Vajk, ed., *Primus inter omnes. Tanulmányok Bedy Vince születésének 150. évfordulójára*, Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, 2016, p. 51-63
- C. Tóth, Egy főúri udvar... Tóth, Norbert C., *Egy főúri udvar a késő-középkori Magyarországon, az ecsedi Báthoriak*, „A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve”, 59, 2017, p. 113-134.
- C. Tóth, Bakócz Tamás kölcsönei... Tóth, Norbert C., *Bakócz Tamás kölcsönei a királynak*, in Katalin Mária Kincses, *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémi László tiszteletére*, Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2018, p. 81-91.
- C. Tóth, A veszprémi... Tóth, Norbert C., *A veszprémi egyházmegyei szentszéki bíróság a középkorban*, in Balázs Karlinszky, Tibor László Varga (ed.), „*Capella regionalis*”. *A veszprémi püspökség a középkorban. A Veszprémi Érseki*

Főiskolán 2020. augusztus 27-én rendezett konferencia előadásai, Veszprém, Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, 2021, p. 69-92.

- C. Tóth,
Neumann, ed.,
Bakócz... Tóth, Norbert C.; Neumann, Tibor, ed., *Bakócz Tamás emlékezete. Tanulmányok halálának 500. évfordulójára*, Piliscsaba, MCA Collegium Professorum Hungarorum, 2024.
- G. Tóth, A
csanádi... Tóth, Péter G., *A csanádi székeskáptalan személyi összetétele a késő-középkorban (1354–1526)*, teză de doctorat, Szeged, 2014, <http://rb.gy/yti82> (ultima accesare: 5 iulie 2023).
- Tusor,
*Monumenta és
Collectanea...* Tusor, Péter *Monumenta és Collectanea. Magyar történeti kutatások a Vatikánban (1881–2021)*, Budapest – Róma, MTA – PPKÉ Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, 2022.
- Udvardy, A
kalocsai... Udvardy, József, *A kalocsai érsekek életrajza*, Köln, Görres-Gesellschaft, 1991.
- Ursu, *Bătălia...* Ursu, Ioan, *Bătălia de pe Câmpul Pâinii (1479)*, „Revista pentru arheologie, istorie și filologie”, 14, 1913, p. 138-146.
- Vekov, Egy
erdélyi... Vekov, Károly, *Egy erdélyi reneszánsz püspök és a gyulafehérvári székesegyház kincstára*, în *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének 80. évfordulójára*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 1996, p. 451-470.
- Vekov, Az
*erdélyi
reneszánsz...* Vekov, Károly *Az erdélyi reneszánsz és a mátyási modell*, „Korunk”, seria a III-a, 9, 1999, nr. 5, p. 12-25.
- Vekov, *Locul de
adeverire...* Vekov, Károly, *Locul de adeverire din Alba Iulia*, Cluj-Napoca, Gloria, 2003.
- Vekov, *Végedi
Imre...* Vekov, Károly, *Végedi Imre tordai főesperes 1541. évi végrendelete*, în *Emlékkönyv Kiss András születésének 80. évfordulójára*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2003, p. 604-622.
- Vekov, A
*humanista
műveltség...* Vekov, Károly, *A humanista műveltség műhelyei (A gyulafehérvári káptalani oktatás)*, „Szeged – A város folyóirata”, 20, 2008, nr. 2-3, p. 16-19.
- Véber, *Két
korszak...* Véber, János, *Két korszak határán. Váradi Péter humanista főpap, kalocsai érsek pályaképe*, Pécs, Budapest, Kronosz Kiadó, Magyar Történelmi Társulat, 2016
- Weisz,
Biserica... Weisz, Attila, *Biserica Romano-Catolică din Turda Veche. Etapa gotică*, „Ars Transsilvaniae”, 18, 2008, p. 75-108.

Wenzel,
Thurzó...,

Wenzel, Gusztáv, *Thurzó Zsigmond, János, Szaniszló és Ferenc. négy egykorú püspök a Bethlenfalvi Thurzó-családból: 1497–1540*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1878.

II.4. Resurse online

<https://adw-goe.de/germania-sacra/veroeffentlichungen/> (ultima accesare: 4 iulie 2023).

<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/> (ultima accesare: 30 aprilie 2024).

www.arhivamedievala.ro (ultima accesare: 30 aprilie 2024).

<https://base-fasti.huma-num.fr/> (ultima accesare: 4 iulie 2023).

<https://www.british-history.ac.uk/search/series/fasti-ecclesiae> (ultima accesare: 4 iulie 2023).

<https://cantus.uwaterloo.ca/search?t=venite+adoremus+et+procidamus> (ultima accesare: 1 februarie 2024).

<https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bchieric.html> (ultima accesare: 24 iulie 2023).

https://www.helvetiasacra.ch/de/pages/helvetia_sacra_register_published_volumes_DE (ultima accesare: 4 iulie 2023).

<https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=methoni> (ultima accesare: 16 februarie 2021).

<http://mamul.btk.mta.hu/> (ultima accesare: 12 august 2023).

<https://matyaskiraly.mnl.gov.hu/> (ultima accesare: 10 iulie 2023).

<https://www.medievistica.ro/pagini/istorie/texte/cercetarea/repertoriu-cnezi/cnezi.html> (ultima accesare: 7 aprilie 2024).

<http://memoriaurbis.apulum.ro> (ultima accesare: 18 aprilie 2024).

<https://www.mirabileweb.it/calma/gabriel-veronensis-n-1410-m-27-9-1486/2456> (ultima accesare: 10 iulie 2023).

<http://personendatenbank.germania-sacra.de/books/findpage/<bandnummer>/<seite> (ultima accesare: 4 iulie 2023).

<http://pmh.umk.pl/de/verlagsreihen/prussia-sacra/> (ultima accesare: 4 iulie 2023).

https://siebenbuergenurkundenbuch.ub.rptu.de/search_history/homehelp1_text (ultima accesare: 26 mai 2024).

<https://www.treccani.it/biografico/> (ultima accesare: 5 februarie 2021).

<https://tti.abtk.hu/terkepek/terkepek/16-sz-az-erdelyi-puspokseg-es-kaptalan-birtokai>
accesare: 17 aprilie 2024).

(ultima